

Formele de manifestare a nemulțumirii populației din județul Alba în anii '80

Abstract. *Our study is focused on the analysis of a regular, yet diverse segment of the Romanian society (the population of a county), with a focus on the types of protests and critical reactions of the people, the socio-economic, religious and political categories involved, as well as on the causes and reasons behind their behaviour. Moreover, we will also discuss the methods used by the Securitate to „fight back” (threats, break-up of „entourages”, organizing public debates), due to the fact that the repressive actions undertaken by this institution had as effect a drastic limitation of almost all critical manifestations. Having a catalysing factor in the Goma Movement, the Revolt of the Workers in Brașov and Radio Free Europe, an increase in the intensity of the feelings of social discontent and protest towards the regime is visible all along the 9th decade, this being correlated as well with the evident decrease of the standard of living. From critical comments towards the regime to profanities addressed to Ceaușescu, people’s reactions take ever more aggressive forms, without, however, going beyond strikes and the spreading of manifests prompting to a rising.*

Keywords: *Alba County, discontent, repressive actions, low standard of living*

În prezent, opinia generală referitoare la disidența internă față de regimul Ceaușescu este aceea că în afara câtorva persoane a căror voce critică s-a făcut auzită în epocă (Paul Goma, Doina Cornea, Vasile Paraschiv, Mircea Dinescu, Ionel Cană, Iosif Țon etc.), a grevelor din Valea Jiului și a revoltei de la Brașov, marea masă a populației nu a îndrăznit să manifeste absolut nici un fel de formă de opoziție politică. Nici măcar istoriografia contemporană nu s-a ocupat foarte concret de aceste aspecte, marea majoritate a lucrărilor și studiilor referitoare la disidenți sau disidență având un caracter general și oferind prea puține detalii. Cu excepția remarcabilei – și singurei – sinteze publicate recent de Ana Maria Cătănuș¹ (autoare, de altfel, a mai multor studii foarte documentate referitoare la disidenții români) și a unor lucrări privind evenimentele din Valea Jiului și Brașov, bibliografia științifică privind subiectul este destul de săracă. Iar studiile despre protestele sau chiar încercările de opoziție față de regimul comunist ale cetățenilor necunoscuți opiniei publice (ale „anonimilor”) lipsesc aproape cu desăvârșire.

Data fiind lipsa unor informații credibile, girate de o temeinică cercetare științifică, nu surprinde persistența încă în spațiul public din România a alegațiilor Securității și ale PCR referitoare la activitatea „nocivă” a disidenților sau la comportamentul lor moral ori a invectivelor cu rol denigrator ce li s-au adus. Pentru a oferi un singur exemplu, dar credem elocvent, astăzi există un număr de câteva zeci de ori mai mare de persoane care sunt convinse că Vasile Paraschiv nu era în deplinătatea facultăților mintale, decât al celor care cunosc efectiv acțiunile protestatate sau revendicările acestuia. În cazul Doinei Cornea, situația este identică, la care se adaugă și atacurile postdecembriste, cauzate de criticile acesteia la adresa partidelor de guvernământ.

Tocmai de aceea considerăm că merită interes o analiză asupra unui segment obișnuit, dar diversificat al societății românești (locuitorii unui județ) pentru a vedea tipurile de reacții critice și protestatate ale populației, categoriile socio-economice, religioase și politice implicate, cauzele și motivațiile ce le-au determinat manifestările. De asemenea, vom detalia și metodele și mijloacele de ripostă ale Securității, întrucât acțiunile represive ale acestei instituții au avut ca efect limitarea și înăbușirea aproape tuturor manifestărilor contestatate.

Fief electoral tradițional al PNT în perioada interbelică (Iuliu Maniu candida în circumscripția Vințu de Jos), județul Alba va cunoaște și o creștere semnificativă

1. Ana-Maria Cătănuș, *Vocația libertății. Forme de disidență în România anilor 1970-1980*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2014.

a influenței Mișcării Legionare, care la alegerile din 1937 va reuși să atragă voturile a circa 30% dintre alegători. Având așadar opțiuni politice în general bine conturate, locuitorii județului nu aveau cum să privească cu prea mare simpatie instaurarea Guvernului Groza, în condițiile în care partidele în care erau înscrși sau cu care simpatizau erau continuu atacate propagandistic de noua putere. Din punct de vedere economic, industria fiind foarte slab dezvoltată, domina țărăimea, dar și aceasta fără a deține proprietăți care să-i asigure o oarecare prosperitate (aparținând – conform clasificării marxist-leniniste – țărănimii sărace sau mijlocii). „Foamea” de pământ a țăranilor din zonă data de decenii, astfel încât colectivizarea va afecta puternic mentalul colectiv al sătenilor. La acest fond s-a adăugat interzicerea Bisericii Greco-Catolice (cea mai mare parte a locuitorilor județului aparținând acestei confesiuni), care practic a determinat o puternică reacție de împotrivire la regimul comunist. Adăugând și cadrul natural favorabil, este explicabil de ce în județul Alba au activat numeroase organizații de rezistență armată (conduse de maiorul Dabija, Leon Șuşman, Ștefan Popa, Alexandru Maxim, Cornel Deac), la care au aderat sau pe care le-au sprijinit (cu alimente, armament, găzduire) peste o mie de persoane. Aria grupurilor de acțiune a acoperit o mare parte din județ: Munții Apuseni, valea Mureșului, valea Gălzii, zona Blaj-Aiud-Ocna Mureș etc. Represiunea Securității a fost extrem de brutală, zeci de persoane fiind ucise în confruntări armate, asasinate după arestare sau ucise în bătaie în anchetă, la care s-au adăugat și un număr destul de mare de condamnări la moarte. În procesele ce au urmat distrugerii grupurilor de rezistență armată au fost condamnate câteva sute de persoane din județ, iar unora dintre familiile acestora li s-a stabilit domiciliu obligatoriu în Bărrăgan.

De asemenea, au existat și mai multe încercări de împotrivire față de colectivizare, dar și acestea au fost înăbușite în forță de Securitate, prin arestare, internare la Canal sau chiar uciderea liderilor comunităților rurale respective¹. La toate acestea s-au adăugat și sutele de arestări, urmate de condamnări juridice sau internări administrative în colonii de muncă ale liderilor politici locali țărăniști sau legionari, ale preoților greco-catolici ce au refuzat să semneze trecerea la ortodoxie, precum și ale tuturor persoanelor care îndrăzneau să exprime în public orice fel de critică sau nemulțumire la adresa regimului comunist.

Această activitate de represiune violentă, extinsă și continuă a Securității, desfășurată mai ales în perioada 1948-1952, precum și climatul de teroare instaurat

1. Vezi cazul de la Bistra, din 16 august 1950, când Iosif Trifa, Traian Pom și Ioan Andreșel au fost asasinați de o echipă condusă de cpt. Mihail Kovács pentru a îndeplini ordinul dat de col. Mihail Patriciu ca, în cinstea zilei de 23 august 1950, să se poată raporta constituirea GAC-ului în comună (Gheorghe Iancu, Virgiliu Țărău, „Un episod din implicarea Securității în colectivizarea agriculturii românești”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”*, XXXVII/1998, p. 285).

au avut ca efect supunerea aproape totală a populației județului, toți locuitorii fiind conștienți de faptul că până și cea mai mică formă de împotrivire va determina o reacție promptă și, mai ales, exagerat de dură a organelor puterii. Cu excepția activității grupului de rezistență Leon Șuşman (susținut până în 1957 de aproape întreaga populație a satului Segagea, motiv pentru care aceasta a fost deportată în masă), timp de circa 25 de ani nu se mai înregistrează forme de protest semnificative pe actualul cuprins al județului Alba¹.

Dezvoltarea economică (numărul relativ mare de unități industriale apărute în zonă satisfăcând pe deplin nevoile locuitorilor de a avea un loc de muncă bine retribuit), accesul facil – chiar și în mediul rural – la sistemul medical, de învățământ și de asistență socială, electrificarea, introducerea gazului metan, a apei curente și a rețelei de telefonie, numărul mare de apartamente construite în toate orașele județului au avut ca efect apariția – de la sfârșitul deceniului șapte – a unei stări de acomodare și chiar de mulțumire a populației în raport cu regimul comunist. Creșterea substanțială a nivelului de trai a compensat așadar, în bună măsură, îngrădirea drepturilor și libertăților civile și religioase, cu atât mai mult cu cât revenirea la un regim democratic era iluzorie, înăbușirea brutală a Primăverii de la Praga dovedind tuturor că puterea comunistă se va menține încă multă vreme în această parte a Europei.

Nu putem neglija nici „cârligul” ideologic al regimului, accentuarea de către Ceaușescu a național-comunismului fiind foarte bine primită de majoritatea românilor din Ardeal. La 8 octombrie 1966, Ceaușescu a vizitat Alba Iulia, unde a ținut un discurs cu puternice valențe naționale, elogiind activitatea lui Avram Iancu, Horea, Cloșca și Crișan, Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Gelu (ca întemeietor al primului voievodat românesc) etc., precum și Unirea din 1918², cuvântare apreciată chiar și de numeroși foști deținuți politici.

O anumită stare de nemulțumire s-a înregistrat totuși la începutul anului 1968, în momentul reorganizării teritoriale, populația din zona Câmpeni fiind nesatisfăcută de noua arondare administrativă, din cauza distanței mari și greoaie față de Alba Iulia, reședința județului³. Timp de un deceniu, până în a doua parte a anilor '70, de regulă comentariile critice erau determinate de insatisfacțiile cauzate de

1. Pentru perioada 1951-1968 avem în vedere raioanele Aiud, Alba Iulia și Câmpeni, precum și acele localități din raioanele Mediaș și Sebeș care, în 1968, au fost incluse în județul Alba.
2. *Scântea*, 9 octombrie 1966, pp. 1-3. În aceeași zi, liderul PCR a fost și la Țebea, la mormântul lui Avram Iancu, unde a plantat un gorun în semn de apreciere față de lupta acestuia.
3. În ianuarie 1968, într-o scrisoare interceptată de Securitatea din Câmpeni, preotul greco-catolic „nerevenit” Coriolan Sabău scria: „Raionul Câmpeni trece la județul Alba. Era aproape sigură situația, când Turda nu a mai apărut ca județ pe hartă. Greutăți vor fi foarte mari, în special cu drumurile, mai ales iarna, cu Dealu Mare. Să vedem ce va aduce viitorul, însă eu de când cunosc istoria acestor locuri, tot la Turda s-a

lipsa accesului rapid la unele dintre beneficiile aduse de regimul comunist. Spre exemplu, la 9 decembrie 1972, șeful I.J. Alba îl informa pe primul-secretar al Comitetului Județean al PCR de faptul că „în rândul locuitorilor satului Bălcaciu, com. Jidvei, se manifestă o stare de nemulțumire”, determinată de faptul că la ei în sat încă nu era un medic uman și o grădiniță și că se târăgăna cu introducerea gazului metan, la care se adăuga și dispoziția Consiliului Popular Comunal de a nu elibera certificate de producător („necesar la fabricarea rachiului”) decât celor care „contractează cu statul un porc sau un vițel”¹. Ritmul instalării rețelei de gaz metan și apă potabilă era considerat prea lent și de către locuitorii din mediul urban, mai ales din Alba Iulia. De asemenea, orășenii reclamau greutate și întârzieri în obținerea aprobării pentru montarea unui post telefonic.

În această perioadă, regimul era criticat mai ales de acele persoane care cunoșteau modul de trai din Occident și care erau conștiente de faptul că, în ciuda dezvoltării economice din anii '60 și '70, România comunistă era cu mult în urma statelor apusene în ceea ce privește condițiile de viață și muncă. Astfel, la 8 iunie 1977, I.J. Alba raporta că Securitatea l-a avertizat pe Ioan Covaci, mecanic auto din Blaj, pentru „afirmații negative la adresa orânduirii din țara noastră, privind nivelul de trai al muncitorilor, elogiind nivelul de trai din alte țări”, aceasta după ce el intrase în „relații neoficiale” cu un cetățean din RFG².

Așadar, nerespectării drepturilor și libertăților politice, civile și religioase i se adăugau aceste stări temporare și individuale (cel mult locale) de insatisfacție, constituind astfel premisele manifestărilor generale de nemulțumire și protestelor din anii '80.

În opinia noastră, trei au fost factorii principali ce au dus la evoluția de la amintita stare de adaptare la regim la una protestatară față de acesta :

1. Mișcarea Goma. Protestul public al scriitorului, popularizat de postul Europa Liberă, a avut darul de a trezi o parte a societății din amorceala în care intrase și de a arăta că manifestările de revoltă sunt posibile. Sute de mesaje de adeziune la *Scrisoarea deschisă adresată Conferinței de la Belgrad* s-au înregistrat din toate zonele țării³, inclusiv din județul Alba.

2. Activitatea postului de radio Europa Liberă. Din a doua parte a anilor '70, în contextul protestelor amintite, ascultarea Europei Libere s-a generalizat practic la nivelul întregii țări și al tuturor categoriilor sociale, aceasta și pentru că populația nu avea altă sursă de informare cât de cât credibilă. Pe lângă prezentarea abuzurilor regimului comunist, Europa Liberă a avut un rol primordial în popularizarea

mers. Oamenii sunt hotărâți să facă memorii și chiar să meargă personal la București și să arate cum stau lucrurile” (ACNSAS, fond Informativ, dosar 6577, vol. 2, f. 45).

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 12548, vol. 1, f. 32.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 1, f. 1.
3. Ana-Maria Cătănuș, *Vocația libertății...*, p. 102.

tuturor acțiunilor protestatare din țară (greva din Valea Jiului, acțiunile lui Paul Goma, Iosif Țon, Vasile Paraschiv, Doina Cornea, revolta de la Brașov etc.), populația României fiind informată în acest mod despre toate acele forme de revoltă, astfel încât foarte multe persoane au putut să-și exprime adeziunea la ele sau să încerce proteste similare¹. După cum vom vedea mai jos, pe lângă adeziunile unor locuitori ai județului Alba la protestele lui Goma și Țon, revolta de la Brașov va fi urmată imediat de mai multe încercări de grevă în unitățile economice din județ, toate înăbușite însă imediat de către Securitate.

3. Deteriorarea gravă și continuă a nivelului de trai din țară. Cu siguranță, protestele amintite mai sus nu ar fi avut o atât de mare rezonanță în rândul populației, dacă aceasta nu ar fi fost profund nesatisfăcută de condițiile de viață și de muncă în care ajunsese să trăiască, în a doua parte a anilor '80 existând greutăți până și în procurarea unor produse indispensabile, dar banale, precum pasta de dinți sau hârtia igienică. Creșterea în intensitate a stărilor de nemulțumire și de revoltă față de regim este vizibilă pe parcursul deceniului nouă, ea fiind strâns corelată cu scăderea frapantă a nivelului de trai. Desigur, condițiile de viață din județul Alba nu aveau cum să fie diferite față de cele din restul țării, astfel încât și reacțiile sunt identice.

De altfel, din acest ultim motiv am apelat și la o tratare preponderent cronologică a temei, întrucât evoluția formelor de protest în județul Alba este strâns legată de criza economică în care intrase regimul comunist din România la sfârșitul anilor '70.

Anul protestatar 1977

Iruperea protestelor publice față de regimul Ceaușescu, produse pe neașteptate în 1977 (Mișcarea Goma, greva din Valea Jiului, Iosif Țon, Vasile Paraschiv, Ion Vianu, Vlad Georgescu), a avut loc pe fondul conjugării a doi factori, unul extern (numărul mare de acțiuni contestatare din spațiul comunist est-european, remarcându-se cele din URSS și Carta 77 din Cehoslovacia) și unul intern (aparitia primelor semne ale crizei economice).

Ratificând Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (Helsinki, 1 august 1975), statele comuniste semnatare s-au declarat de acord să garanteze toate drepturile și libertățile stipulate de Carta ONU și de Declarația

1. Nu în ultimul rând, prin aducerea la cunoștința opiniei publice interne și internaționale a acestor cazuri, emisiunile postului Europa Liberă au contribuit într-o măsură deloc de neglijat la protejarea disidenților, regimul evitând de regulă să ia măsuri represive dure împotriva acestora.

Universală a Drepturilor Omului. Regimurile comuniste au agreeat această înțelegere exclusiv din scopuri propagandistice, fără a realiza însă faptul că de aceste prevederi se puteau prevala cetățenii ale căror drepturi și libertăți erau îngrădite. Aproape imediat, în URSS și în majoritatea statelor comuniste est-europene s-au înființat organisme pentru apărarea drepturilor omului, care au început să protesteze public față de abuzurile regimurilor comuniste. În Cehoslovacia s-a înființat Carta 77, al cărei scop era denunțarea încălcării Acordului de la Helsinki. În acest context, după ce și-a exprimat adeziunea la Carta 77, la 8 februarie 1977, Paul Goma a făcut publică *Scrisoarea deschisă adresată Conferinței de la Belgrad* (în care denunța îngrădirea de către România a dreptului la emigrare), semnată de alți șapte români și adresată statelor participante la proxima Conferință de la Belgrad, dedicată analizei implementării hotărârilor de la Helsinki¹.

În același timp, la mijlocul anilor '70 debutează și problemele economice majore ale regimului, care se vor agrava rapid și continuu, devenind în final nesoluționabile. Pentru început, criza petrolului din 1973 (cauzată de atacarea Israelului de către statele arabe) va duce la scumpirea enormă a acestei materii prime. Iar Ceaușescu nu doar că investise masiv în industrii mari consumatoare de petrol (petrochimie, mase plastice, fibre sintetice), dar și construisese rafinării cu o capacitate de procesare de câteva ori mai mare decât producția națională de petrol. Prețul petrolului importat crescând foarte mult, toate aceste industrii vor deveni acum mari consumatoare de resurse valutare ale țării. În plus, nevoia de resurse energetice va duce la investiții majore în industria carboniferă, dar aceasta s-a dovedit a fi extrem de ineficientă, devenind „industria falimentară a economiei românești”². Cum toate aceste unități industriale nu puteau fi închise fără un șomaj ridicat (mai ales că ar fi fost afectate și industriile aferente pe orizontală – cele producătoare de utilaje și echipamente), care ar fi afectat serios regimul, s-a preferat trecerea costurilor asupra condițiilor de trai și de muncă ale populației. La 1 august 1977, după ce au fost anunțați că – din dorința de a se crește productivitatea – numărul orelor de muncă se va mări de la șase la opt pe zi și că vârsta de pensionare va crește cu doi ani, minerii din Valea Jiului vor declanșa o grevă de amploare, aceasta fiind practic prima mișcare de protest a clasei în numele căreia partidul își exercita dictatura. Conex fenomenelor economice amintite, acum încep să se resimtă și primele lipsuri de produse alimentare și bunuri de larg consum. Acestea nu sunt încă semnificative, întrucât regimul a apelat la credite externe pentru a acoperi pierderile din economie.

Pe acest fundal, în 1977 se fac simțite unele forme de protest și pe cuprinsul județului Alba. Sunt notabile mai ales adeziunile la Mișcarea Goma și manifestările

1. Ana-Maria Cătănuș, *Vocația libertății...*, p. 98.

2. Adelina Țințariu, „Motru – 1981, o revoltă a disperării”, în *Structuri de partid și de stat în timpul regimului comunist. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România*, vol. III, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 218.

favorabile acțiunii acestuia. În aprilie-iulie 1977, Securitatea din Alba a transmis numeroase rapoarte către centru în care anunța luarea unor măsuri represive (de regulă, avertizări) asupra persoanelor ce-și manifestau sprijinul pentru Paul Goma.

Astfel, la 13 aprilie 1977, I.J. Alba raporta că l-a avertizat pe Nicolae Cleja, membru PCR, inginer-șef la ITA Alba Iulia, pentru că a încercat să sune la postul Europa Liberă, „încălcând astfel prevederile art. 14 din Legea 23/71” ; avertizarea s-a produs „ca urmare a indicațiilor și aprobării Comitetului Județean Alba al PCR” și a avut loc în prezența directorului tehnic și a secretarului Comitetului PCR de la ITA” ; foarte probabil, la centru s-a considerat că măsura represivă este insuficientă, astfel încât, la 15 aprilie 1977, Nicolae Cleja a fost destituit și transferat ca inginer proiectant la Î.M. Aiud, la o distanță de peste 30 de km de domiciliu¹.

La 8 aprilie 1977 se raporta și avertizarea Sarei Girling, din comuna Valea Lungă, muncitoare CFR, pentru că la 1 aprilie 1977 a trimis o scrisoare către Comitetul Județean PCR Alba în care cerea să i se aprobe emigrarea în RFG, în caz contrar urmând să adere la cauza lui Goma². În iunie 1977 a fost avertizat Augustin Oltean, avocat pensionar din Cugir, fost membru PNT, urmărit în dosarul de problemă PNT, care aprecia favorabil acțiunea lui Paul Goma și a dactilografiat „un memoriu calomnios” redactat de o altă persoană, intenționând să-l trimită autorităților, acțiune deșeurată însă de denunțul unui informator³.

Printre alte persoane avertizate pentru manifestarea sprijinului față de Mișcarea Goma s-au numărat: Aurel Ucenic (fotograf la Cooperativa „Meșteșugarul” din Teiuș, adventist-reformist); Alexandru Olteanu (pensionar din Blaj, fost preot greco-catolic „nerevenit”, ce era supravegheat în dosarul de problemă greco-catolici); Vasile Macavei (pensionar din Blaj); Dan Giuclea (muncitor la I.M. Cugir); Boris Ciobanu (din comuna Șugag, inginer-șef de schimb la Trustul hidroenergetic Sebeș)⁴; Ioan Miclea (din Blaj, fost preot greco-catolic, „nerevenit”, urmărit în DUI „Anacronicii”); Nicolae Opriș (din Blaj, fost preot greco-catolic și membru PNT, fost deținut politic pentru „participare la organizație subversivă”); Gheorghe Presecan (din Alba Iulia, lăcătuș la Stația de turbocompressoare gaz metan Vințu de Jos)⁵. În cazul aproape tuturor acestor persoane, Securitatea a stabilit și faptul că audiau postul Europa Liberă. În timpul avertizării, toți cei de mai sus au avut o atitudine defensivă, recunoscând faptele imputate și semnând o declarație că nu le vor mai repeta.

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 2, f. 156.

2. Avertizarea s-a făcut în prezența vicepreședintelui Consiliului Popular Comunal Valea Lungă (*Ibidem*, f. 142).

3. *Ibidem*, vol. 1, f. 10.

4. Ultimul în prezența secretarului organizației PCR și a șefului Șantierului nr. 2 (*Ibidem*, vol. 2, ff. 141-165).

5. Ultimul în prezența șefului stației și a secretarului organizației PCR (*Ibidem*, vol. 1, ff. 17, 64, 68).

Tot în primăvara anului 1977 se vor înregistra și acțiuni de solidarizare cu protestele privind încălcarea drepturilor religioase. La 4 aprilie 1977, postul Europa Liberă a difuzat un document redactat de șase pastori și credincioși neo-protestanți (dintre care îi amintim pe Iosif Țon și Pavel Niculescu – bapțiști, Constantin Caraman – pentecostal, Silviu Cioată – creștin după Evanghelie), în care era denunțat faptul că România nu respecta prevederile privind libertatea religiei aferente Actului Final de la Helsinki¹. La 12 aprilie 1977, I.J. Alba raporta că l-a avertizat pe Gheorghe Stan, conducătorul Casei de rugăciuni pentecostale din Aiud, pentru că și-a manifestat adeziunea la documentul semnat de Iosif Țon și Constantin Caraman². Aceeași măsură a fost luată, în iulie 1977, și împotriva preotului ortodox din Gârbova de Sus, Luca Ioan Hila, care își exprimase susținerea față de protestul lui Iosif Țon, precum și față de cel al lui Paul Goma. De asemenea, preotul ortodox nu doar că asculta frecvent Europa Liberă, dar și difuza cunoscuților știrile audiate³. La confruntarea cu Securitatea, ambii și-au recunoscut faptele și au semnat declarații că nu le vor mai repeta.

În această perioadă se constată și o sporire semnificativă a măsurilor represive luate de Securitatea din județul Alba împotriva persoanelor care ascultau Europa Liberă, ceea ce demonstrează atât creșterea substanțială a ascultătorilor acestui post, cât și faptul că instituția devenise conștientă de nocivitatea pentru regim a faptului că oamenii aveau o sursă de aflare a adevărului, de unde și necesitatea de a reprima fenomenul. În fapt, la mijlocul deceniului opt, numărul ascultătorilor Europei Libere era deja atât de mare, încât practic era imposibil pentru Securitate să ia măsuri împotriva tuturor. Tocmai de aceea, ofițerii s-au limitat doar la cei ce audiau postul în public și la cei ce difuzau știrile auzite (așa-numita „colportare”), numărul lor fiind încă destul de redus. Măsura represivă predilectă utilizată a fost și pentru aceste categorii de persoane tot avertizarea. La 9 iulie 1977 a fost avertizat Ioan Brad, din comuna Sohodol, muncitor la IJCM, pentru „audierea în public a postului de radio autointitulat «Europa Liberă»”⁴. În aprilie 1977 au fost avertizați Iuliana Tamaș (tehniciană la I.M. Aiud) și Alexe Moldovan (pensionar din Cugir), ambii pentru „colportarea” știrilor ascultate la Europa Liberă⁵.

Resimțirea primelor efecte ale dificultăților economice, câteva fiind deja vizibile în vara lui 1977, va atrage după sine și creșterea substanțială a opiniilor critice ale locuitorilor județului, care încep tot mai mult să blameze regimul comunist. Și aceste persoane vor fi avertizate de Securitate. La 14 iulie 1977 a fost avertizat Ștefan Maier (din comuna Tiur, muncitor la CPL Blaj) pentru „comentarii critice pe linia contractării de animale”, iar a doua zi Vasile Pățan

1. Ana-Maria Cătănuș, *Vocația libertății...*, p. 127.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 2, f. 152.

3. *Ibidem*, vol. 1, f. 57.

4. *Ibidem*, f. 51.

5. *Ibidem*, vol. 2, ff. 144, 159.

(preot ortodox în Alba Iulia), pentru „comentarii ostile”, dar și „relații cu străini”¹. La începutul lui august 1977, la câteva zile după greva minerilor din Valea Jiului, a fost avertizat Aron Sângerean (pensionar din comuna Unirea, fost învățător și fost legionar) pentru „comentarii critice”. Conform Securității, Sângerean, cu toate că a semnat o declarație că nu va mai critica regimul, „nu a recunoscut în întregime faptele comise, susținând că s-a referit mai mult la unele neajunsuri și lipsuri pe plan local”².

Cum ironia este întotdeauna o cale pentru depășirea greutăților, încep să se răspândească și bancurile la adresa regimului, în iulie 1977 fiind avertizat Aurel Narița, din comuna Sohodol, pentru comentarii critice și pentru „difuzarea unor bancuri cu substrat politic”³.

Reacțiile altor locuitori ai județului au fost însă mult mai critice. La 30 noiembrie 1976 și la 19 ianuarie 1977, Ioan Macavei, cantonier drumuri la Consiliul Popular Orășenesc din Aiud, a expediat „două scrisori cu conținut dușmănos și de amenințare la adresa conducerii de partid și de stat”, Securitatea deschizând un dosar de urmărire informativă pentru identificarea autorului. Descoperindu-l pe Macavei în iunie 1977, s-a trecut la avertizarea lui, acțiune ce a avut loc în prezența vicepreședintelui Consiliului Popular Aiud, care „a adoptat o poziție critică față de faptele comise de cel în cauză”⁴.

La 2 aprilie 1977, în timpul unei adunări locale ținute de președintele Consiliului Popular Comunal Vințu de Jos, Pavel Opriș și Miron Munteanu, ambii învățători pensionari, au luat cuvântul și au criticat politica partidului față de țărănime, susținând că „țăraniii sunt legați de mâini”. Cu toate că ei nu încălcaseză nici o lege și își exprimaseră o simplă opinie, o asemenea atitudine publică nu putea rămâne nesancționată de Securitate (cu avertizare), cu atât mai mult cu cât ambii fuseseră șefi de cuib și condamnați pentru participarea la rebeliunea legionară⁵.

La 24 februarie 1978 a fost avertizat și preotul romano-catolic Géza Pálfi, profesor la Școala de cantori de pe lângă Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, și un apropiat al episcopului Márton Áron. Conform declarației acestuia, Securitatea „mi-a atras atenția că am comentat necorespunzător situația naționalităților conlocuitoare din țara noastră, am procurat unele materiale cu conținut necorespunzător (...) Mi-au spus că am sfătuit și pe alții să procure materiale cu conținut necorespunzător”. Într-o manieră fermă și voit ambiguă, Pálfi a respins acuzațiile aduse de Securitate: „Dacă avertizarea de mai sus ar răspunde realității, m-aș angaja să nu mai comit asemenea acte. Dar [cum – *n.n.*] însă consider că nu sunt vinovat, nu am ce răspunde”⁶.

1. *Ibidem*, vol. 1, ff. 62-63.

2. *Ibidem*, f. 82.

3. *Ibidem*, f. 48.

4. *Ibidem*, f. 6.

5. *Ibidem*, vol. 2, f. 167.

6. Declarația a fost dată în limba maghiară, astfel încât foarte probabil ultima propoziție a fost tradusă deficitar de ofițerii Securității. Avertizarea a fost făcută în prezența rectorului

Însă nu doar inamicii tradiționali ai comuniștilor își vor exprima protestul față de regim, mai ales după greva minerilor din Valea Jiului. La 5 august 1977 a fost avertizat Iosif Nuss, pictor de firme la Cooperativa „Mureșul” din Alba Iulia, pentru că a pictat o pancartă cu afirmații denigratoare la adresa regimului¹. Peste câteva zile a fost luată aceeași măsură asupra lui Ioan Orb, pensionar din Alba Iulia, care a conceput un text cu conținut critic față de politica PCR și a statului².

După cum se poate observa, criticile și protestele anti-regim din anul 1977 au avut ecou și în județul Alba. Chiar dacă numărul persoanelor angrenate în astfel de acțiuni nu este foarte mare, momentul marchează începutul manifestărilor de revoltă, care în anii '80 (pe măsura deteriorării continue a condițiilor de trai) se vor amplifica și radicaliza.

Începutul deceniului nouă și debutul lipsurilor alimentare

Zorii deceniului nouă vesteau grave probleme economice pentru regimul de la București. Criza petrolului din 1979 (generată de schimbarea regimului din Iran), care a determinat o nouă creștere vertiginoasă a prețului acestei materii prime, va afecta foarte puternic economia României. Ceaușescu, ignorând practic criza precedentă, nu doar că nu a limitat industriile consumatoare și prelucrătoare de petrol, dar chiar le-a dezvoltat intensiv, cererea internă de petrol triplându-se din 1975 și depășind cu mult producția națională. Dacă șocul crizei din 1973 a fost în parte atenuat de apelul la credite externe mici și relativ ieftine, acest lucru nu a mai fost posibil. Intrarea Poloniei în încetare de plăți în 1980 a dus la o scumpire abruptă a costului împrumuturilor externe. Întrucât Ceaușescu nu dorea să renunțe la industriile mari consumatoare de petrol, România nu numai că a fost obligată să importe cantități mari de petrol la prețuri sporite, dar, pentru a-și finanța importurile, a trebuit să împrumute sume imense la un cost foarte ridicat³.

Institutului Teologic (Iosif Huber), a directorului Școlii de cantori (Mihály Bakos) și a împuternicitului județean al cultelor (Denisa Bodeanu, Csaba Zoltán Novák [eds.], „Clopotul amușit”. *Preotul Pálfi Géza – o viață supraviețuită de Securitate*, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2011, pp. 146-147).

1. În prezența secretarului organizației PCR și a vicepreședintelui cooperativei (ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 1, f. 78).
2. *Ibidem*, f. 80.
3. Datoria externă a României a crescut de 21 de ori în intervalul 1976-1981, de la 0,5 la 10,4 miliarde de dolari. Nivelul dobânzilor la care au fost luate aceste credite era atât de mare, încât, în 1981, România a trebuit să plătească 3 miliarde de dolari numai dobândă, față de doar 8 milioane de dolari plătiți ca dobândă în 1976 (Cornel Ban, „Ce a provocat criza datoriilor suverane ale României din anul 1981?”, publicat pe www.criticatac.ro la 29 mai 2012).

Întregul cost al acestei politici economice falimentare a fost însă aruncat asupra populației, prin restrângerea bruscă și severă a condițiilor de trai și de muncă. Lipsurile alimentare au început să fie tot mai vizibile la sfârșitul deceniului opt, pentru a deveni evidente în anul 1980. Și era doar începutul. La 17 octombrie 1981 a fost emis Decretul nr. 313 prin care au fost raționalizate pâinea (la 400 g/zi), făina și mălaiul, stabilindu-se totodată și interdicția de a cumpăra pâine în afara localității de domiciliu¹. Toate acestea după ce anterior fuseseră cartelate uleiul și zahărul. În 1982, întrucât nu mai primea credite private, România a fost nevoită, pentru a-și putea plăti ratele la creditele deja contractate, să încheie un acord *stand-by* cu FMI pe 10 ani. Organismul a impus însă creșterea prețurilor interne la combustibili și reducerea subvențiilor din industrie și agricultură, iar România a fost practic obligată să le transpună în practică². Efectul: creșterea prețurilor tuturor produselor și restrângerea activității multor fabrici și instituții, ceea ce a atras reducerea unor salarii și șomajul temporar al unui număr destul de mare de persoane (o situație inedită pentru regimul comunist din România).

Lipsa aproape bruscă a produselor alimentare în cantități suficiente nu avea cum să nu determine reacțiile critice ale populației. La 14 ianuarie 1980, I.J. Alba raporta că a avertizat-o pe Maria Turcu, lucrător comercial la BJATM, pentru „elogii aduse nivelului de trai din țările capitaliste occidentale în discuțiile pe care le-a purtat cu colegii de muncă și pentru faptul că a făcut comentarii și afirmații tendențioase cu privire la modul în care se face aprovizionarea populației cu produse alimentare la noi în țară” ; avertizarea s-a făcut la sediul Securității, în raport arătându-se că Maria Turcu „rămâne în atenția organelor noastre”³. În același an, în decembrie, a fost avertizat și Traian Gavrilaș, revizor tehnic la Stația de utilaj-transport a IJCM Alba, pentru că „în discuțiile purtate cu colegii de muncă, în mod repetat, a elogiat nivelul de trai din țările capitaliste, denigrând totodată nivelul de trai din țara noastră”, dar și pentru „comentarii tendențioase referitoare la drepturile și libertățile cetățenești din România” (în trecut îi fusese respinsă o cerere de plecare definitivă în RFG) ; și această acțiune represivă a fost pusă în practică tot la sediul Securității, dar ea nu a decurs într-un tot conform așteptărilor ofițerilor, deoarece Gavrilaș „a avut o poziție oscilantă, recunoscând doar parțial faptele comise”, motiv pentru care și el „rămâne în atenție”⁴. În aprilie 1981 a fost avertizat Vasile Todea, din satul Sebeșel, comuna Săsciori, fost deținut politic, deoarece „a făcut afirmații dușmănoase și calomniatoare la adresa conducerii de partid și de stat”⁵.

1. A. Țințariu, „Motru – 1981...”, p. 222.

2. Liviu Țăranu (ed.), „Pe luna decembrie nu mi-am făcut planul...”. *Românii în „Epoca de Aur”. Corespondență din anii '80*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, pp. 16-17.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 16.

4. *Ibidem*, f. 126.

5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 115.

Peste un an, lipsurile alimentare fiind tot mai mari și neexistând nici un semn de remediere a situației, nemulțumirile și criticile încep să se generalizeze, mai ales în mediul urban. Un Buletin informativ al I.J. Alba din 6 iulie 1981 ne arată care era situația în acel moment :

Au continuat să ne fie semnalate unele nemulțumiri în rândul locuitorilor din municipiul Alba Iulia și orașele Blaj, Sebeș, Cugir și Abrud, nemulțumiri generate de slaba aprovizionare a localităților respective cu produse alimentare și în special cu carne, unt, smântână, brânzeturi, zahăr etc. (...) Pe fondul acestor nemulțumiri, unele persoane au făcut comentarii negative la adresa politicii de dezvoltare economică a țării promovată de conducerea superioară de partid și de stat¹.

La 22 iulie 1981, I.J. Alba a trimis o informare similară, dar mult mai amplă :

- „se reclamă în special lipsa din magazine ori existența în cantități neîndestulătoare a unor sortimente, ca : zahăr, unt, carne de porc, brânzeturi etc., precum și a legumelor și fructelor de sezon, situații care-i determină pe oameni să și le procure de pe piața neorganizată, unde producătorii le cer prețuri exagerat de mari” (locuitorii din Munții Apuseni se plâneau că plăteau 4 lei pe kilogramul de ardei gras, 20 lei kilogramul de roșii, 60 lei kilogramul de brânză) ;
- soții Nicolae și Viorica Buciuman, din Alba Iulia, „se declarau nemulțumiți de faptul că zilnic sunt nevoiți să-și irosească ore în șir din timpul lor liber stând la cozi interminabile pentru a-și procura alimentele necesare” ;
- „pe fondul acestor nemulțumiri, în rândul muncitorilor de la Combinatul de produse sodice Ocna Mureș se fac comentarii negative la adresa conducerii superioare de partid și de stat, afirmându-se că cifrele date publicității în presă, la radio sau televiziune, care ilustrează succesele obținute în agricultură ori se referă la creșterea nivelului de trai, nu ar fi reale și că între ceea ce li se spune și ceea ce văd ei în orașul lor există o disproporție vădită” ;
- „astfel de nemulțumiri ne-au fost semnalate și în rândul locuitorilor din celelalte orașe (Sebeș și Cugir, Aiud, Zlatna, Abrud și Câmpeni), precum și din majoritatea comunelor și a satelor aparținătoare acestora” ;
- „tot din cauza deficiențelor existente în aprovizionare, se manifestă o serie de nemulțumiri și în rândul muncitorilor minieri de la E.M. Zlatna și Întreprinderea Minieră Baia de Arieș”².

Securitatea locală asigură însă conducerea centrală că depune toate eforturile pentru a liniști spiritele : „Organele noastre acționează pentru depistarea, prevenirea și neutralizarea acțiunilor ostile la care unele elemente dușmănoase din

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 51.

2. *Ibidem*, ff. 55-56.

interior și cercurile reacționare din străinătate ar fi tentate să se dea, profitând de unele greutăți și lipsuri, cu scopul de a discredita justetea politicii economice promovate de conducerea superioară de partid și de stat”¹.

Organele de presiune se vor trezi însă depășite de răbufnirile de nemulțumire ale populației, care nu va ezita să-și exprime public opiniile critice. Un raport din 12 august 1981 al I.J. Alba arăta care era starea de spirit a locuitorilor județului :

- „persistența unor deficiențe în aprovizionarea populației cu produse alimentare a dat naștere la o stare de spirit necorespunzătoare în rândul locuitorilor din județ” ;
- „pe fondul acestor nemulțumiri, unele persoane au făcut comentarii negative la adresa conducerii superioare de partid și de stat, iar altele au ajuns să pună la îndoială sinceritatea principiilor politicii de dezvoltare economică a țării noastre” ;
- la o ședință de sindicat de la Secția Arderi I de la Întreprinderea „Porțelanul” din Alba Iulia, muncitorii Gheorghe Contor, Ladislau Iacob și Ștefan Sullur, toți membri PCR, „au întrerupt expunerea pe care o prezenta șefa secției și, arătând greutățile întâmpinate în aprovizionarea cu alimente, au afirmat în prezența tuturor că «numai cu vorbe goale și politică nu hrănești oamenii», intervenții care au generat o atmosferă încărcată, ducând în final la închiderea ședinței” ;
- la o ședință a Consiliului oamenilor muncii de la Întreprinderea Minieră Baia de Arieș, tehnicianul Cornel Moraru, membru PCR, a cerut să se introducă cartelele pentru ca fiecare om să poată cumpăra măcar o cantitate mică din fiecare produs și să nu mai stea ore întregi la coadă ;
- „pe fondul aceluiași nemulțumiri, un grup de pensionari și alte persoane aflate în anturajul acestora, din Ocna Mureș, și-au manifestat intenția de a se aduna în fața Comitetului orășenesc de partid și de a interzice primarului și vicepreședintelui să intre în sediul Consiliului popular, acuzându-i de corupție și abuzuri”².

Nici în toamna aceluiași an starea de spirit nu era mai liniștită, după cum o dovedește un raport din 21 noiembrie 1981 :

- „în ce privește distribuția și posibilitatea de procurare a celorlalte produse alimentare (pâine, carne, produse lactate, ouă, conserve etc.) se fac tot felul de comentarii, de multe ori degenerând în afirmații tendențioase și chiar dușmănoase la adresa orânduirii și a conducerii de stat” ;
- Gheorghe Borteș, sudor la Întreprinderea de Utilaje din Alba Iulia, student la Științe Economice la fără frecvență, „a adoptat o poziție ostilă, incitându-i și pe ceilalți colegi de muncă din echipă, iar față de președintele de sindicat a afirmat că nu va mai plăti cotizația, deoarece nu mai vrea să facă parte din sindicat, nerecunoscându-l ca fiind un sindicat liber” ;

1. *Ibidem*, f. 56.

2. *Ibidem*, f. 57.

- Ilie Balu, din Valea Lungă, care avea șapte copii, „a afirmat că nu îi este suficientă cantitatea de pâine ce i-a fost repartizată pentru familie și degeaba are bani dacă nu are ce să dea la copii de mâncare, iar sub impulsul stării nervoase și-a exprimat părerea că ar fi mai bine dacă s-ar declanșa un război în care să fie folosită și bomba cu neutroni, că atunci ar scăpa de necazuri”¹.

În decembrie 1981 a fost rândul locuitorilor din comuna Avram Iancu să-și exprime în mod public nemulțumirea :

Mulți din cei 92 locuitori din satele Incești, Helerești, Mărtești, Pușelești și Casa Iancului care au participat la o adunare populară organizată în satul Casa Iancului s-au manifestat nemulțumiți de modul cum sunt aprovizionați cu zahăr, ulei, dar în special cu făină și pâine, afirmând că în condițiile de viață de la munte nu se poate trăi cu 300 g de pâine pe zi, pâine care nici nu este distribuită cu regularitate. Deși ei și-au achitat cotele de lapte contractate, nu li s-au dat cantitățile de porumb ce li se cuveneau. De asemenea, din 1979 nu li s-au dat nici cantitățile de porumb pentru animalele contractate și predate, fapt pentru care nu au mai încheiat contracte pentru animale cu statul și sunt hotărâți să nu mai încheie astfel de contracte².

După cum se vede, ei erau de două ori batjocoriți de către regim : nu doar că nu li se aduceau alimente în sat, dar de doi ani nu li se dădeau nici cerealele la care aveau dreptul pentru animalele predate. Practic erau puși în situația de a hrăni regimul în timp ce ei sufereau de foame.

În fața acestei stări de nemulțumire generală, organele de Securitate nu puteau raporta decât că „și-au intensificat activitatea în vederea prevenirii faptelor de natură a afecta climatul social”³.

Iar lipsurile alimentare se agravau pe zi ce trecea. La 25 octombrie 1981, I.J. Alba arăta că „tot mai multe persoane de pe raza județului își manifestă nemulțumirea și îngrijorarea față de modul cum se realizează aprovizionarea populației cu produse alimentare” ; până și Securitatea recunoștea că anumite categorii de persoane erau îndreptățite să se plângă : „Îngrijorați și nemulțumiți sunt cei care nu mai pot munci din mediul rural, atât din zonele cooperativizate, cât și cei din zonele necooperativizate, deoarece nu au posibilitatea să se aprovizioneze cu cele necesare, aceasta cu atât mai mult cu cât în unele localități, la magazine, ca să primească pâine, zahăr, ulei, trebuie să predea alte produse, cum sunt : cartofi, ouă, fasole etc. și mulți nu dispun de așa ceva”⁴. Situația aprovizionării cu pâine la sate era oricum foarte deficitară, Securitatea arătând că „nemulțumiți sunt și o bună parte

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, ff. 133-134.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 89.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, ff. 133-134.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 81.

din cetățenii din mediul rural, cărora nu li se distribuie pâine în raport de numărul membrilor de familie”¹.

Apariția primelor forme de protest

Deteriorarea continuă a nivelului de trai nu putea să nu determine comentariile critice ale populației. Securitatea arăta că Ortansa Mitrovici din Sebeș a afirmat că „peste un an doi ne vom hrăni de la cazan și că parcă ne-am afla în război și nu în socialism”, iar Marin Felea din Abrud „a făcut afirmații calomniatoare și tendențioase cu privire la ultimele indicații și aprecieri ale conducerii de partid și de stat cu ocazia sărbătorii «Zilei recoltei»”².

Pe acest fond de nemulțumire generalizată, era firesc să apară și reacțiile de admirație față de protestele din Polonia, în paralel cu exprimarea speranței că și în România ar putea apărea revolte similare. La 13 decembrie 1980, Grupa de analiză și sinteză a I.J. Alba raporta la SCAS că Nicolae Florea din Mesentea și Dumitru Târlea din Cugir, ambii pensionari, „au făcut aprecieri elogioase cu privire la evenimentele din Polonia, considerând că poporul polonez ar fi dat dovadă de mult curaj întreprinzând acțiuni revendicative”; de asemenea, Emil Bordeanu, din Teiuș, fost preot greco-catolic, „nerevenit”, aprecia că evenimentele din Polonia s-ar datora și acțiunilor întreprinse de papa Ioan Paul al II-lea, „căruia îi aducea elogii, precizând totodată că nu peste mult timp se va găsi cineva care să facă același lucru și în România”; Nistor Chioreanu, fostul șef de garnizoană legionară, „și-a exprimat nemulțumirea că evenimentele din Polonia nu au fost aduse la cunoștința populației din țara noastră” și „s-a situat pe o poziție vădit dușmănoasă față de orânduirea socialistă din țara noastră și a proferat injurii și cuvinte calomnioase la adresa comuniștilor din România”³. În noiembrie 1981, Șișu Florea, strungar la Baza de Utilaj Transport din Alba Iulia, a adus și el „elogii poporului polonez, care a avut curajul și a trecut la acțiuni revendicative”⁴.

Probabil ținând cont de această apreciere foarte favorabilă de care se bucurau polonezii în ochii românilor, Ceaușescu a anunțat că România va ajuta Polonia cu alimente. Ignorând aprovizionarea foarte deficitară cu produse alimentare și starea reală de spirit a populației, Ceaușescu a dorit doar să profite propagandistic de această acțiune și a dispus organizarea de ședințe în fiecare unitate economică, în care angajații să arate că susțin întru totul măsura și renunță cu entuziasm la o

1. *Ibidem*, f. 83.

2. *Ibidem*.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 130.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 83.

parte dintre alimentele la care aveau dreptul¹. O notă din 25 decembrie 1981 a I.J. Alba către Direcția I arată care a fost desfășurarea unora dintre aceste întruniri. Astfel, la o ședință cu 160 de muncitori ținută la Combinatul de Produse Sodice din Ocna Mureș, „cei care au luat cuvântul, chiar dacă nu au spus-o direct, au lăsat să se înțeleagă că nu sunt de acord să renunțe la o parte din cantitățile de produse ce le sunt acordate în prezent, deoarece și așa ar fi insuficiente”. Aceasta până în momentul în care muncitorul Ioan Bădău, membru PCR, „luând cuvântul, a afirmat că este de acord să se dea alimente poporului polonez, dar el și-a trimis copiii la școală fără a le da ceva de mâncare la ei, că nu a găsit unt și mezeluri să cumpere și în această situație nu vede la ce ar putea renunța”². Văzând că ședința nu decurge în sensul dorit, organizatorii au sistat-o imediat. O situație similară s-a petrecut și la Spitalul Județean Alba, bucătăreasa Elena Mincă punând în adunare întrebarea: „Cum să le dăm lor dacă nici nouă nu ne este de ajuns?”; tot aici, medicul Nicolae Igna a afirmat că „românii nu prea sunt de acord să dea din alimente polonezilor, deoarece nici ei nu au ce le trebuie”³.

În condițiile acestor lipsuri, față de care oficialitățile nu ofereau nici un fel de explicații, la începutul deceniului nouă audierea știrilor și emisiunilor transmise

1. Decizia a fost luată la ședința Biroului Executiv al Consiliului Național al FDUS din 17 decembrie 1981. Atunci, Nicolae Ceaușescu a propus „să discutăm în adunări generale cu oamenii, să fie de acord ca din consumul pe care îl avem stabilit pentru consumul lor să dăm ceva și tovarășilor polonezi. De exemplu, avem stabilit pentru anul viitor peste 60 de kg de carne pe locuitor, dacă oamenii ar fi de acord ca în loc de 62 de kg de carne să ia 61, restul să-l dăm polonezilor. Am stabilit în orașe 1 litru de ulei pe lună pe cap de locuitor, dacă ar fi de acord ca în loc de 12 litri să primească 11 litri, spre exemplu, restul să-l dăm polonezilor (...) la făină nu este cazul că avem rezervă suficientă și nu ridică probleme [cu toate acestea, făina și pâinea fuseseră cartelate cu doar două luni înainte – *n.n.*] (...) Să discutăm acest lucru cu oamenii, cu cetățenii, să fie de acord față de ceea ce am stabilit. Cred că vor fi de acord”. Nu doar că toți cei prezenți și-au manifestat în unanimitate acordul, dar unii nu au ratat ocazia de a susține că românii oricum primeau prea multe produse alimentare. Spre exemplu, Constantin Arseni, după ce se dădea pe sine drept exemplu demn de urmat („acum mănânc o jumătate de pâine pe săptămână”), susținea următoarele: „Ar trebui să se facă o educație a oamenilor să nu mănânce pâine multă (...) Eu v-aș ruga pe dumneavoastră să se facă un fel de propagandă în ceea ce privește alimentația rațională, începând cu școala primară (...) Ar trebui în acest sens să se facă o propagandă, să nu mănânce mult, unii devin obezi”. Iar Ceaușescu nu a putut decât să salute ideea, mai ales că oricum pregătea deja punerea ei în practică: „Se elaborează un program în această direcție (...) Tineretul, femeile, să mănânce mai puțin. De altfel, noi vom discuta acest lucru, așa am stabilit” (Arhivele Militare Române, fond Microfilme, rola AS1-1.786, c. 535-538).
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, f. 138.
3. *Ibidem*.

de postul Europa Liberă s-a generalizat pe întreg cuprinsul județului. Postul de radio amintit era unica sursă pe care populația o avea la îndemână pentru a încerca să înțeleagă care erau cauzele situației economice din România¹. Numărul celor avertizați pentru difuzarea știrilor auzite la Europa Liberă era foarte mare și în creștere continuă, cu atât mai mult cu cât transmiterea lor era însoțită și de comentarii critice referitoare la situația locală: Viorel Coroiu, pedagog la Școala de debili mintali din Abrud, care în februarie 1980 a făcut și „afirmații negative cu privire la unele realități din țara noastră”²; Floare Avram, ospătăriță la restaurantul „Transilvania” din Alba Iulia, și la ea fapta fiind dublată de „afirmații calomniatoare la adresa conducerii de partid și de stat”, motiv pentru care „rămâne în atenția organelor noastre”³; Francisc Gyulai, mecanic la Oficiul pentru Îmbunătățiri Funciare din Alba Iulia, și pentru „afirmații denigratoare cu privire la nivelul de trai din țara noastră, pe care-l compară cu cel din țările capitaliste occidentale”⁴; Aurel Ciobanu, mecanic la Șantierul nr. 3 Șugag din cadrul Grupului de șantiere hidroenergetice Valea Sebeșului, care și el „a elogiat nivelul de trai din țările capitaliste, denigrând totodată nivelul de trai din țara noastră”⁵; Sandor Gyulai, șofer la Stația de salvare din Alba Iulia, membru PCR, care pe deasupra „face comentarii negative la adresa unor realități economice și social-politice din țara noastră, precum și a politicii promovate de conducerea superioară de partid și de stat”⁶; Traian Crețu, pensionar CFR din Teiuș⁷ etc.

Au existat însă și unele cazuri mai deosebite. Spre exemplu, în iunie 1981, a fost avertizat Ioan Mocan, ospătar la Terasa „Căprioara” de lângă Aiud, care „în mod repetat, față de consumatori, a fixat aparatul de radio pe lungimea de undă a postului de radio «Europa Liberă», dând posibilitatea acestora să audieze atât muzica transmisă de postul respectiv, cât și comentariile denigratoare la adresa

1. În septembrie 1982 a fost avertizat Nicolae Vințan, din comuna Decea, inginer agronom la Întreprinderea pentru Cultură și Fermentarea Tutunului din Ocna Mureș, pentru „comentarii calomnioase cu privire la politica economico-financiară a statului nostru, precum și cu privire la veridicitatea știrilor transmise de posturile noastre de radio, elogiind pe cele transmise de postul străin de radio autointitulat «Europa Liberă»” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 149).
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 21.
3. *Ibidem*, f. 26.
4. A fost avertizat în iulie 1980, la sediul Securității, în prezența lui Ioan Porumb, directorul Oficiului, Nicolae Oancea, secretar al BOB al PCR, și a lui Sabin Crișan, maestru, șeful său direct, care „au adoptat o poziție critică, luând atitudine și combătând faptele săvârșite” (*Ibidem*, f. 65).
5. Avertizat în noiembrie 1980, în prezența secretarului Comitetului de partid, a inginerului-șef al Grupului de șantiere și a șefului lotului instalații, care „au adoptat o poziție fermă față de faptele comise” (*Ibidem*, f. 114).
6. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 70.
7. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 70.

orânduiri noastre socialiste”¹. La începutul lui octombrie 1981 a fost avertizată și Doina Lazăr, profesoară de istorie la Școala Generală nr. 1 din Alba Iulia, membru PCR, care nu doar că transmitea tuturor știrile auzite la postul Europa Liberă, dar „își îndeamnă colegile din corpul profesoral să audieze emisiunile posturilor de radio occidentale”, deoarece ea „numai ascultând aceste posturi poate să fie în temă cu actualitatea politică internă și internațională”; fiind așadar bine informată, nu surprinde faptul că a făcut și „comentarii negative cu privire la politica promovată de conducerea superioară de partid și de stat față de statele aflate în curs de dezvoltare”².

Măsuri represive împotriva tinerilor

Ceea ce a surprins însă cu adevărat Securitatea a fost numărul foarte mare de tineri, inclusiv elevi din ciclul liceal, care se adunau în grup pentru a asculta postul Europa Liberă. Desigur, aceștia erau în primul rând interesați de audițiile muzicale, în condițiile în care în România anumite genuri de muzică foarte populare în acea perioadă (rock, punk, hard-rock) nu erau deloc difuzate la radio, iar altele (pop, disco) foarte rar, muzica occidentală fiind în general prea puțin transmisă de radiourile românești (cu excepția Radio Vacanța). Acest fapt nu ar fi fost în sine o problemă foarte mare pentru Securitate, dar tinerii nu se limitau la audierea strictă a emisiunii muzicale a postului Europa Liberă, ci inerent ascultau și o parte dintre știrile și comentariile politice transmise. Și tot inerent, ele erau și comentate. De asemenea, nu de puține ori informațiile aflate pe această cale erau difuzate și altor tineri.

Fiind vorba de un grup de persoane, metoda represivă utilizată de Securitate a fost destrămarea anturajului, față de fiecare dintre tinerii în cauză fiind luată o măsură în raport cu gradul de „vinovăție” a faptelor comise, de regulă preferându-se atenționarea.

La sfârșitul lui februarie 1980 a fost destrămat un grup de cinci persoane din comuna Gâmbaș, care se adunau acasă la Ștefan Szikra (43 de ani, membru PCR), unde „audiau și comentau știrile transmise de «Europa Liberă»”³. Ceilalți membri ai grupului erau Ștefan Szekely (27 de ani) și Laurean Takacs (31 de ani), ambii lăcătuși la I.M. Aiud, dar și Pavel Szekely și Zoltan Szikra, ambii de 17 ani, membri UTC și elevi, primul la Școala de Șoferi Profesioniști din Aiud, iar cel de-al doilea la Liceul „Bethlen Gábor”. Ștefan Szekely și Laurean Takacs – considerați a fi „instigatorii” – au fost avertizați, Pavel Szekely și Zoltan Szikra

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 210.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 70.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 27.

atenționați „în fața conducerilor liceului și școlii de șoferi”, iar în cazul lui Ștefan Szikra a fost informat Comitetul Orășenesc PCR Aiud¹.

Peste un an, în martie 1981, „prin mijloace specifice muncii”, Securitatea a descoperit că mai mulți elevi de la Școala de Șoferi Profesioniști de pe lângă Liceul „Avram Iancu” din Abrud (Gheorghe Roșca, Ioan Gheorghe Drăgan, Ionel Mihai, Lupu Petrovan, Gheorghe Burmeleac, Ioan Țisăliță, Petru Jitea, Eugen Olaru și Ioan Viorel Florea), cu vârste cuprinse între 17 și 19 ani, audiau în dormitor „în mod frecvent știrile transmise de postul de radio «Europa Liberă» și apoi le comentau”². Roșca, posesorul aparatului de radio, a fost atenționat în prezența conducerii școlii și a secretarului UTC, iar Florea, care avea și alte abateri, a fost exmatriculat. La sesizarea Securității, conducerea școlii și organele UTC au pus tot grupul în discuția cadrelor didactice și a elevilor școlii, „care au adoptat o poziție fermă, de dezaprobare, factorii educaționali prezenți propunându-și ca pe viitor să se ocupe mai îndeaproape de educarea și supravegherea celor în cauză” ; dat fiind numărul foarte mare de tineri implicați, Securitatea din I.J. Alba asigură conducerea că „s-au luat măsuri de intensificare a muncii informative, pentru a cunoaște din timp astfel de fapte și a le preveni”³.

În august 1981 a fost destrămat și un anturaj format din tineri din Alba Iulia, care se adunau frecvent pentru a asculta și comenta știrile transmise de postul Europa Liberă. Este vorba de Nicolae Bugneriu, Alexandru Kapdebo, Mircea Babos, Ioan Sârbu, Viorel Iancu, Mihail Ordean, Jeana Aneta Burbău și Ligia Teodor (toți muncitori la Fabrica de covoare, unii fiind și membri UTC), precum și Dumitru Bugneriu (muncitor la Cooperativa de consum), Constantin Bugneriu (16 ani) și Dumitru Bugneriu (15 ani), elevi la Liceul Industrial nr. 1 din Alba Iulia, ambii membri UTC. Nicolae și Dumitru Bugneriu, Kapdebo și Ordean au fost avertizați, Babos, Burbău, Iancu, Sârbu și Teodor influențați pozitiv, iar frații Constantin și Dumitru Bugneriu au fost încredințați părinților spre educare, cărora „li s-a recomandat să-i supravegheze cu mai multă atenție”. De asemenea, a fost informat Comitetul Municipal UTC Alba Iulia⁴.

De la bancuri la înjurături

La începutul deceniului nouă, când încă mai exista speranța că lipsurile vor fi temporare, populația continua să găsească motive de ironie în unele dintre aceste aspecte, fiind perioada în care bancurile cu subiecte politice își trăiesc momentele

1. *Ibidem*, f. 27.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, f. 42.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*, f. 101.

de glorie. Bineînțeles, Securitatea a încercat să stopeze și acest fenomen, intervenind de fiecare dată când informatorii semnalau că anumite persoane se „specializaseră” în popularizarea bancurilor politice. La 6 martie 1981 a fost avertizat Stelian Georgescu, economist principal la Întreprinderea de Produse Refractare Alba Iulia, pentru difuzarea știrilor audiate la posturile Europa Liberă și Vocea Americii, dar și pentru „răspândirea unor bancuri calomniatoare și defăimătoare la adresa politicii partidului și statului nostru”¹. Aceeași măsură a fost luată, în iunie 1981, și împotriva Vioricăi Nicola, profesoară suplinitoare la Școala Generală din Costești, comuna Albac, membru UTC, pentru „răspândirea unor anecdote cu substrat politic și conținut denigrator”². Mult mai gravă a fost însă considerată a fi fapta lui Ioan Bâldea, profesor de matematică la Liceul de Matematică-Fizică din Sebeș, membru UTC, care „a difuzat față de elevii de la cursurile serale – în pauzele dintre orele de curs – unele bancuri cu substrat politic, de natură calomniatoare, și le-a vorbit despre emisiunile postului de radio străin «Europa Liberă», lăsând să se înțeleagă că este bine să fie ascultate”³. Securitatea a sesizat conducerea liceului și Comitetului orășenesc UTC Sebeș și – sub acoperirea acestora – a organizat punerea lui Ioan Bâldea în discuția corpului profesoral al liceului. Acțiunea a avut loc la sfârșitul lunii mai 1980, iar profesorul – după ce toți cei prezenți „au dezaprobat faptele săvârșite” – și-a recunoscut în public vina și și-a exprimat regretul pentru cele întâmplate. El a rămas însă în continuare sub supravegherea Securității⁴.

Treptat, locul bancurilor va fi luat însă de înjurături, adresate fie lui Ceaușescu și familiei acestuia, fie regimului comunist. Atitudine ce exprimă frustrarea, înjurătura ca formă de protest apare în rapoartele Securității Alba în primii ani ai deceniului nouă, fiind așadar strâns corelată cu debutul gravelor lipsuri alimentare. Dat fiind numărul tot mai mare al cazurilor, Securitatea a trecut la avertizarea persoanelor în cauză, sperând că va pune stavilă fenomenului. Va fi însă o luptă cu morile de vânt, întrucât deteriorarea continuă și tot mai extinsă a nivelului de trai și de muncă din România a dus la o amplificare a numărului celor ce se exprimau injurios la adresa lui Nicolae Ceaușescu și a regimului. Pentru ca în rapoarte să nu apară faptul că oamenii îl înjurau pe Ceaușescu, conducerea Securității a ordonat înlocuirea numelui acestuia cu expresii de genul „înantă personalitate politică” ori „conducerea superioară de partid și de stat”.

La începutul lui iunie 1981 a fost avertizat Ioan Mateș, țăran din comuna Horea, pentru că „a adus injurii conducerii superioare de partid și de stat, comentând totodată negativ unele realizări obținute de poporul nostru în etapa actuală”⁵. Peste

1. *Ibidem*, f. 21.

2. *Ibidem*, vol. 1, f. 201.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 54.

4. *Ibidem*.

5. Avertizarea a avut loc la Postul de Miliție Horea, în prezența secretarei Comitetului comunal PCR, Viorica Mateș (ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 194).

trei luni, a fost avertizat Traugott Friedrich Wagner, fierar-betonist la EGCL Ocna Mureș, pentru „afirmații calomniatoare la adresa conducerii superioare de partid și de stat”¹. Aceeași măsură a fost luată și în noiembrie 1981 față de Crăciun Muntean, țăran din Lopadea Veche, pentru că, „față de alte persoane și în timp ce se afla sub influența băuturilor alcoolice, a adus injurii și s-a exprimat calomnios la adresa comuniștilor”².

Șirul avertizărilor pentru astfel de fapte este aproape nesfârșit: Traian Bâlc, miner la E.M. Băița, în mai 1982, pentru că „față de alte persoane s-a exprimat calomnios și a adus injurii la adresa conducerii superioare de partid și de stat”³; Ilie Ghircă, sculptor pensionar din Sebeș, în iulie 1982, deoarece „față de alte persoane s-a exprimat calomnios și a adus injurii la adresa orânduirii socialiste din țara noastră și la adresa comuniștilor”⁴; Gheorghe Kiraly, muncitor necalificat la Secția prefabricate beton Sântimbru, în ianuarie 1985, întrucât „pe fondul unor nemulțumiri de ordin personal (fiind nemulțumit de măsurile luate pentru economisirea energiei electrice), a proferat injurii la adresa unor înalte personalități politice din țara noastră”⁵; Corvin Bumbu, muncitor la E.M. Roșia Montană, care față de colegii de muncă „a proferat injurii la adresa unor înalte personalități politice din țara noastră”⁶; Gheorghe Muncuș, din comuna Cricău, „pe fondul unor nemulțumiri de ordin personal – constând în aceea că i s-a cerut să presteze muncă la CAP-ul din localitate după orele de serviciu –, a făcut afirmații negative și injurioase la adresa celor care au luat asemenea măsură”⁷; Avram Avram, țăran din satul Dealu Bajului, comuna Arieșeni, în mai 1987, deoarece, „față de alte persoane, a făcut afirmații injurioase la adresa conducerii superioare de partid și de stat”⁸; Eugen Szep, sudor la I.M. Aiud, care în data de 3 mai 1987, la restaurantul „Moșilor”, „față de alți consumatori s-a exprimat injurios la adresa românilor și a conducerii superioare de partid și de stat”, responsabilul localului chemând imediat Miliția⁹; Aurel Oană, muncitor la Combinatul Roșia Poieni, care

1. Wagner avea și „antecedente”, fiind condamnat în 1949 la 10 luni închisoare corecțională pentru „manifestări anti-democratice” (*Ibidem*, f. 346).
2. *Ibidem*, vol. 2, f. 125.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 112.
4. Și el era fost deținut politic, fiind condamnat în 1950 la 6 luni pentru „manifestări ostile regimului din țara noastră” (*Ibidem*, f. 129).
5. Considerându-se probabil că reacția sa era într-o măsură justificată, el a fost doar atenționat (ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, f. 9).
6. *Ibidem*, f. 12.
7. Ca o circumstanță agravantă, se specifica faptul că el era „descendent legionar” (*Ibidem*, f. 160).
8. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 25.
9. *Ibidem*, f. 36.

„a făcut afirmații denigratoare și calomnioase cu privire la situația social-economică din țara noastră și s-a exprimat injurios la adresa unor înalte personalități”¹; Iuliu Câmpean, gestionar la Cooperativa „Înfrățirea”, Blaj, în mai 1989, „a proferat injurii la adresa unor înalte personalități”²; Vasile Târc, miner la E.M. Roșia Montană, în mai 1989³; Vasile Avram, miner din Arieșeni, pentru „injurii și expresii calomniatoare la adresa unor înalte personalități”, în iunie 1989⁴.

În noiembrie 1987, Securitatea a trecut la destrămarea unui grup de patru operatori de la Mina Roșia Montană, care, în pauzele de masă, comentau știrile audiate la Europa Liberă și „făceau aprecieri negative cu privire la unele realități social-politice din țara noastră și se exprimau injurios la adresa unor înalte personalități”; Iudita Leba și Liviu Lazea au fost avertizați, Sabina Mocioi atenționată, iar Dorel Doru Deoancă influențat pozitiv⁵.

Avertizări pe bandă rulantă

În contextul acestei situații deja tensionate, era firesc ca numărul cazurilor de persoane care încercau să protesteze la adresa regimului să fi fost tot mai mare. Unii oameni încercau să-și exprime nemulțumirile pe linie de partid, urmând așadar calea recomandată teoretic de conducerea PCR. Partidul însă încuraja criticile doar la nivel propagandistic, dovadă fiind faptul că au fost luate măsuri represive – de către Securitate – aproape împotriva tuturor celor ce îndrăzneau să-și exprime, pe această cale, opiniile nefavorabile regimului. Cei mai mulți doreau însă ca protestele lor să ajungă la cunoștința Europei Libere ori a diverselor organisme internaționale care militau pentru respectarea drepturilor omului, sperând că presiunea internațională asupra regimului va avea un efect favorabil în direcția satisfacerii doleanțelor lor.

În noiembrie 1980, Ioan Popa (24 de ani, din Alba Iulia) „a făcut comentarii și afirmații tendențioase și calomniatoare cu privire la realitățile social-politice și economice din țara noastră, pe care le-a înregistrat pe o bandă magnetică și a predat-o apoi cetățenei vest-germane Thellman Hedwiga, aflată în vizită la rudele ei din România, pentru a o duce în Occident”; grănicerii români au reușit însă

1. Avertizarea a avut loc în iunie 1987, în prezența șefului de brigadă, a șefului de schimb și a șefului formației de lucru, „care au adoptat o atitudine critică, de natură a-l influența pozitiv pe cel în cauză” (*Ibidem*, f. 38).
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 13.
3. *Ibidem*, f. 24.
4. *Ibidem*, f. 26.
5. Avertizările „s-au realizat într-un cadru lărgit, în prezența unor factori de conducere ai E.M. Roșia Montană” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 62).

să descopere caseta în momentul în care Thellman încerca s-o scoată din țară, iar Ioan Popa a fost avertizat pentru fapta comisă¹. În august 1980 a fost avertizat și Virgil Nelega, din Abrud, pensionar pe caz de boală, deoarece „a redactat și expediat, prin unii turiști străini, mai multe scrisori postului de radio «Europa Liberă» și unor organisme internaționale, în care a solicitat sprijin în vederea plecării în RFG, unde consideră el [că] ar putea fi tratat medical mai eficient (suferă de diabet zaharat și cataractă patologică diabetică)”; întrucât cel în cauză s-a arătat a fi inflexibil și în fața Securității („a declarat că nu renunță la ideea de a pleca în străinătate”), ofițerii raportau că el „rămâne în atenția organelor noastre”².

În iunie 1981, a fost avertizat și David Mureșan (profesor la Liceul Industrial nr. 1 din Blaj, exclus din PCR pentru că „a cerut plecarea definitivă împreună cu familia într-o țară capitalistă occidentală”), motivul constituindu-l faptul că a intrat în relații neoficiale cu cetățeni străini din Austria și Elveția, „prin intermediul cărora intenționa să trimită o scrisoare postului de radio «Europa Liberă» și organizației «Amnesty International», scrisoare cu conținut denigrator la adresa unor realități social-politice din țara noastră”. Mureșan dorea să plece în Occident deoarece era foarte nemulțumit de faptul că, „prin eforturi materiale proprii”, brevetase două invenții, dar ele nu erau puse în practică de statul român. Anterior, el a urmat – fără nici un succes însă – calea legală și a trimis memorii „conducerii superioare de partid și de stat”, Consiliului de Stat, Ambasadelor SUA, Angliei și Elveției, cerând sprijin pentru plecarea definitivă în Elveția. Nici Securitatea din Alba nu l-a speriat prea tare, ofițerii raportând că Mureșan a recunoscut faptele, dar „a adoptat o poziție total necorespunzătoare, declarând că își menține hotărârea de a emigra”³.

Peste un an, în toamna lui 1981, Ileana Pogan, profesoară la Școala Generală din comuna Avram Iancu, membru PCR, nemulțumită de modul „abuziv și defectuos” în care se distribuiau produsele alimentare de bază (făină, zahăr, ulei) la magazinul din localitate, a încercat să-și exprime criticile în cadrul organizației PCR din care făcea parte. Astfel, „într-o ședință de partid a luat cuvântul și a arătat o serie de abuzuri și aspecte negative legate de modul de aprovizionare a populației”; în mod oficial, partidul încuraja critica, dar aceasta trebuia să fie „constructivă”, astfel încât Ileana Pogan „a fost admonestată” de organizatorii ședinței pentru poziția adoptată, iar Securitatea arăta că urmarea nu a fost alta decât faptul că profesoara „face frecvent afirmații calomnioase și injurioase la adresa primarului, precum și afirmații tendențioase cu privire la unele realități și aspecte din țara noastră”⁴.

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 135.

2. *Ibidem*, f. 75.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 221.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 92.

La 2 iunie 1981 a fost avertizat Gheorghe Radac (26 de ani, tehnician la Ocolul Silvic Sebeș), pentru că a scris și expediat la CC al PCR o scrisoare cu conținut dușmănos la adresa politicii interne promovate de conducerea superioară de partid și de stat. Mai exact, „referindu-se la cuantumul retribuției oamenilor muncii și cel al unor cadre de conducere, a afirmat că raportul existent nu ar fi echitabil și că masele populare ar fi exploatare”, la care se adăuga și faptul că „a făcut comentarii negative cu privire la modul de aprovizionare a populației cu produse agroalimentare și, în general, cu privire la modul de viață și nivelul de trai din țara noastră, amenințând în final cu recurgerea la acte de dezordine”¹. Anterior acestei măsuri, el a fost exclus din PCR. Conform Securității, în timpul avertizării, Radac s-a angajat că va respecta legile țării (pe care oricum nu le încălcăse) și „normele de conviețuire socială din societatea noastră socialistă”². După cum se vede, pentru regim, „normele” presupuneau să taci din gură și să suporti totul cu entuziasm.

„Vrei să mănânci pâine ? Trebuie să dai cartofi”

Între timp, dată fiind criza economică în care intrase România, condițiile de viață din țară continuau să se degradeze, afectând categorii tot mai mari de populație și pe tot mai multe planuri. Lipsurilor alimentare, care s-au generalizat și s-au acutizat, au început să li se adauge și penuria de produse indispensabile sau de larg consum (săpun, detergenți, cosmetice, butelii etc.). Pe deasupra, în prima jumătate a anilor '80 au fost introduse și primele restricții pentru populație în ceea ce privește consumul energiei electrice și de gaz metan, fiind supratarifate cantitățile ce depășeau cotele alocate. Conex cu acest aspect, au început să apară și critici legate de deteriorarea condițiilor de muncă (frigul din fabrici, lipsa iluminatului).

Cele mai nemulțumite categorii erau muncitorii, pensionarii și locuitorii din mediul rural. Primii sufereau pe mai multe planuri: nu puteau și nu aveau timp să stea la cozi pentru a cumpăra produse, care se epuizau până ieșeau ei de la muncă (angajații diverselor instituții din orașe mai puteau pleca tacit pentru a face cumpărături atunci când aflau că „s-a băgat” ceva în magazine), salariile lor nu erau foarte mari pentru a cumpăra frecvent de la piață, iar condițiile de muncă se deteriorau continuu. Persoanele de la țară, chiar dacă nu resimțeau acut lipsurile alimentare, erau nemulțumite de aprovizionarea foarte deficitară cu produse, chiar și cu cele cartelate (care uneori nu erau distribuite mai multe luni), precum și de faptul că de multe ori vânzarea acestora era condiționată de încheierea unor contracte de predare către stat a unor animale, cereale sau legume, indiferent dacă aveau posibilitatea s-o facă sau nu. Pe deasupra, statul își onora foarte greu obligațiile

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 192.

2. *Ibidem*.

convenite prin aceste contracte, întârziind circa doi-trei ani cu predarea cerealelor către cei ce creșteau animale, care astfel ajungeau în situația de a cumpăra cereale cu care să hrănească animale pe care le predau statului pentru a putea cumpăra alimente uzuale, precum ulei, zahăr etc. Restanțe foarte mari se înregistrau și în ceea ce privește predarea către țărani a cantităților de produse ce le reveneau în urma muncii prestate la CAP.

Un raport către SCAS al Compartimentului de analiză și sinteză al I.J. Alba, din 16 februarie 1982, credem că este edificator :

Din datele pe care le deținem rezultă că în rândul populației – îndeosebi din mediul rural – există încă o stare de nemulțumire generată de lipsa în cantități îndestulătoare a unor produse, cum sunt : pâine, făină de grâu, mălai, zahăr, ulei. De asemenea, în localitățile urbane se simte lipsa produselor lactate, ouă, carne, precum și a conservelor de carne, pește, pastele făinoase și dulciurile. La aceste minusuri se mai adaugă întreruperile de curent electric, lipsa de căldură și se comentează în multe cazuri majorarea impozitelor, creșterea prețurilor la produsele alimentare, precum și unele măsuri de constrângere a cetățenilor de a încheia contracte cu statul pentru animale, lapte și alte produse ori să se angajeze că în toamna viitoare vor preda la stat diferite cantități de cereale¹.

Locuitorii din Apuseni erau nemulțumiți de „cantitățile mici de pâine, zahăr, ulei, făină de grâu și mălai ce le sunt distribuite”, de faptul că „drepturile de cereale în baza animalelor predate la stat pe bază de contracte nu au fost date cetățenilor” și că

în unele localități, pentru a determina pe cetățeni să încheie contracte cu statul pentru animale s-au luat unele măsuri de constrângere, cum ar fi : neacordarea drepturilor de alimente ce li se cuveneau ori, așa cum s-a procedat în localitățile Horea, Albac și altele, unde nu li s-au mai eliberat autorizații de fabricat țuică, bonuri pentru lemne etc. În com. Avram Iancu s-a stabilit ca persoanelor care nu au contractat animale să li se da numai câte 10-15 kg mălai pe an, iar diferența s-o dea celor care contractează².

De asemenea, în unele localități din mediul rural „distribuirea alimentelor a fost condiționată de predarea unor cantități de cartofi, ouă ori alte produse”. În comunele Vințu de Jos și Blandiana „li s-a adus la cunoștință cetățenilor că dacă doresc să primească pâine ori făină să se angajeze prin semnătură că în toamnă vor preda anumite cantități de cereale” ; muncitorilor de la Stația CFR Coșlariu, care primeau alimentele cartelate de la chioșcul din stație, „le-a fost condiționată vânzarea produselor de predarea de către fiecare a unei cantități de 2 kg cartofi”³. După cum vedem, și de această dată tot muncitorii sunt cei obligați să suporte cel

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 2, ff. 9-10.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

mai mult batjocura autorităților : nu primeau pâine dacă nu dădeau cartofi, indiferent dacă aveau unde să-i cultive sau nu.

În fața tuturor acestor lipsuri, mulți locuitori ai județului își găseau refugiul în autoironie – Tanța Lefter „în mod sarcastic a afirmat că «te apucă revolta de atâta fericire»” ; Nistor Chioreanu : „«Ni se servesc sfaturi de sobrietate la radio, TV și în presă pentru menținerea siluetei și a sănătății», fapt ce consideră a fi o grijă înduioșătoare pentru sănătatea oamenilor” ; Gheorghe Achimescu : „Se apropie timpul urzicilor, dovleceilor, spanacului, vine postul mare și mai scăpăm de sarmale și cârnați” ; alții însă cad în pesimism, fiind conștienți de faptul că situația se va degrada și mai mult – Laura Munteanu : „În scurt timp vom mânca de la cazan” ; Dorin Olteanu : „În curând va urma catastrofa finală” ; Nicolae Radu : „Suntem de râsul Europei, nici chiar polonezii nu trăiesc în așa mizerie și va fi și mai rău”¹.

Mult mai radicală a fost însă Maria Haneș, din Cugir, care „pe fondul nemulțumirilor create de lipsa de alimente, întreruperea curentului electric și a lipsei de căldură, s-a dat la manifestări dușmănoase, afirmând, printre altele, «ne simțim ca într-o închisoare a întunericului și frigului, a lipsei de alimente»”². Securitatea Alba raporta și faptul că „unii cetățeni din com. Scărișoara, nemulțumiți în principal că nu li s-au acordat cerealele pentru animalele predate la stat pe bază de contract, intenționează să meargă în grup în audiență la conducerea superioară de partid și de stat pentru a se plânge de acest lucru” ; tot ce putea Securitatea județeană să facă era să raporteze că „organele noastre și-au intensificat activitatea în vederea prevenirii unor fapte de natură a afecta climatul social”³.

În Buletinul informativ al I.J. Alba din 29 septembrie 1982, se arată că în rândul muncitorilor de la Combinatul de Produse Sodice Ocna Mureș este o stare de spirit nefavorabilă. Motivul : „Pretextează că pâinea ce li se dă este insuficientă (în jur de 200-250 grame de persoană)”. Situația era asemănătoare și în comuna Cergău Mare, deoarece „nu s-a distribuit uleiul, zahărul și făina de mai mult timp”, iar populația „consideră ca insuficientă cantitatea de 250 grame de pâine pe zi de persoană”⁴. După cum se vede, pentru Securitate era un simplu pretext cantitatea foarte mică de pâine distribuită populației, „uitând” faptul că Decretul nr. 313/1981 prevedea 400 g de pâine pe zi de persoană. Buletinul mai consemna și faptul că „stări de nemulțumire în rândul populației din mai toate localitățile județului, îndeosebi în cele urbane, există ca urmare a lipsei din unitățile comerciale a săpunului, șamponului și a detergenților în cantități îndestulătoare”⁵. Un raport similar, din 6 octombrie 1982, debuta în felul următor :

1. *Ibidem*, f. 10.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*.

5. *Ibidem*, vol. 1, f. 149.

Există în continuare o stare de nemulțumire în rândul populației – îndeosebi în rândul celei din mediul urban – determinată de lipsa ori existența în cantități neîndestulătoare a unor produse alimentare, cum sunt : produsele lactate (unt, brânză, cașcaval), ouă și carne. Din unitățile ILF lipsesc cartofii și ceapa, produse ce sunt mult căutate în această perioadă. Deși mezeluri se găsesc în general, se apreciază că sunt de o foarte slabă calitate. Totodată, se reclamă și lipsa din unitățile comerciale a săpunului, detergenților și a unor produse cosmetice necesare¹.

Se arată apoi că „cei mai nemulțumiți și care își manifestă îngrijorarea pentru prezent și viitor sunt îndeosebi pensionarii, care afirmă că pensiile au crescut puțin, iar prețurile produselor agroalimentare foarte mult, descurgându-se din ce în ce mai greu” (erau nevoiți să apeleze la piața liberă, unde prețurile – dată fiind lipsa alimentelor din magazine – crescuseră foarte mult), iar urmarea nu era decât una singură : mai mulți locuitori „s-au dedat la afirmații negative la adresa conducerii de partid și de stat” (Ioan Marinca din Blaj, Marin Felea din Abrud, Gheorghe Iliescu din Aiud, Radu Nicolau și Ioan Giurcă din Alba Iulia), iar „unele persoane manifestă o stare de pesimism, afirmând că situația existentă nu va cunoaște o îmbunătățire pe măsură ce trece timpul, ci, dimpotrivă, se va înrăutăți tot mai mult”².

Opinii critice vehemente exprimau însă nu doar muncitorii și țărani, ci și persoane cu funcții de conducere în unitățile economice ori în aparatul de stat, ele semnalându-se chiar și printre deținătorii de posturi politice. În aprilie 1982, I.J. Alba raporta că Ilie Pumnea, directorul CPL Sebeș, membru PCR, „față de alte persoane, a făcut afirmații tendențioase și calomniatoare cu privire la unele măsuri luate de conducerea de partid și de stat, precum și privind situația economico-socială din țara noastră” ; el „consideră că s-au scumpit prea mult produsele alimentare și prin aceasta s-ar fi lovit în clasa muncitoare și îndeosebi în cei cu retribuții și venituri mici și copii mulți”³. Pumnea considera că principala cauză pentru lipsurile alimentare consta în colectivizarea agriculturii. De asemenea, se arăta că „afirmații calomniatoare a făcut și în ceea ce privește preocuparea conducerii de partid și de stat pe linie legislativă, apreciind că prevederile unor acte normative editate și intrate în vigoare ar contraveni Constituției”⁴. Opinii identice avea și soția lui, Maria Pumnea, cu toate că aceasta ocupa o funcție de conducere în aparatul de partid, fiind directoarea Casei Pionierilor din Sebeș. Ambii soți se exprimau în fața cunoscuților „că-i undeva într-o râpă comunismul”⁵.

Tocmai de aceea, în toamna lui 1982, când s-a răspândit zvonul că Ceaușescu va veni în vizită în județ, numeroși oameni s-au pregătit pentru a-și expune doleanțele

1. *Ibidem*, f. 153.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*.

5. *Ibidem*, f. 104.

în fața acestuia, agățându-se de speranța că el nu cunoștea situația reală, deși Securitatea locală transmitea cel puțin săptămânal rapoarte neechivoce către centru (la SCAS și la direcțiile centrale) și către conducerile organelor județene și orășenești de partid. În Buletinul informativ din 1 noiembrie 1982, I.J. Alba arăta că „unele persoane sau chiar grupuri de persoane de pe raza unor localități din județ, aflând despre o eventuală vizită de lucru a conducerii superioare de partid și de stat în jud. Alba, intenționează să înmâneze scrisori și memorii în care să-și manifeste diverse nemulțumiri” : că buteliile se pun în vânzare foarte rar (la 4-6 luni), ceea ce-i obliga să folosească reșouri, depășind astfel numărul de kW repartizați ; „este posibil ca și unii muncitori de la Întreprinderea de covoare plușate din Alba Iulia să reclame nesoluționarea problemei încălzirii halelor” ; Ecaterina Bumbu, din Alba Iulia, pentru că nu primea drepturile ca Mamă Eroină etc. ; Securitatea locală asigura însă conducerea că „acționează pentru a preveni crearea unor situații de natură a impieta buna desfășurare a unei eventuale vizite a conducerii superioare de partid și de stat pe raza jud. Alba”¹.

Extinderea și amplificarea lipsurilor alimentare, la care se adăuga și conștientizarea faptului că situația nu se va îmbunătăți prea curând, au determinat apariția primelor forme de protest evolute. Este vorba de încercările de a organiza greve, în speranța că doar astfel autoritățile vor remedia cât de cât gravele probleme alimentare. Poate nu întâmplător, unul dintre primele astfel de proteste din județ s-a înregistrat în mediul rural, unde populația era foarte nemulțumită de modul foarte deficitar în care regimul se achita de obligații. La sfârșitul lui septembrie 1982, Martin Kerestesi, șef de echipă la Ferma zootehnică a CAP Ciumbud, „și-a instigat subalternii să nu mai lucreze, pretinzând să li se dea imediat cantitățile de cereale ce li se cuveneau pentru munca prestată în anul 1981”². Astfel, într-o dimineață, el și cei șase subordonați au refuzat să mulgă vacile, sperând că gestul lor va îndupleca administrația și vor primi cerealele pentru care munciseră. Reacția a fost însă cu totul alta. Securitatea a fost chemată de urgență, protestul fiind stopat imediat, iar Kerestesi avertizat. Pe deasupra, celor șapte le-a fost imputată paguba creată, evaluată la 120 de litri de lapte³.

Începând cu mijlocul deceniului nouă, condițiile de trai și de muncă vor cunoaște o degradare accentuată. Unul dintre factori este grava criză economică în care se afla România, recesiunea fiind recunoscută și în statisticile oficiale. Pentru a depăși acest moment, era nevoie de reforme economice, dar Ceaușescu a adoptat o cu totul altă poziție. Nemulțumit de presiunile creditorilor externi, care îi cereau să reformeze economia, liderul de la București a luat decizia de a denunța acordul cu FMI (1984) și de a trece la plata accelerată a datoriei externe. Însă obținerea fondurilor necesare stingerii datoriei s-a făcut prin economii severe în unitățile

1. *Ibidem*, f. 165.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*, f. 149.

productive, dar mai ales pe seama nivelului de trai al populației. Sunt introduse noi restrângeri în ceea ce privește consumul de energie electrică (întreruperile fiind aproape cotidiene în mediul urban și zilnice în mediul rural) și gaz metan¹, la care s-au adăugat și raționalizarea benzinei și restricțiile privind circulația autoturismelor. În orașe, apa caldă era furnizată doar câteva ore în anumite zile din săptămână, iar încălzirea centralizată nu mai asigura temperatura optimă în apartamente. În unele localități urbane încep să se perceapă taxe sau să se solicite zile de muncă pentru „înfrumusețarea orașului”. Pentru a forța creșterea productivității muncii, în toamna anului 1983 a fost introdusă munca în acord global, nivelul salariilor fiind legat de procentul îndeplinirii planului de către unitatea economică, plan fixat însă de la centru, de Comisia de Stat a Planificării (CSP) și de ministerele de resort². Dar date fiind criza economică, birocrăția și dese întreruperi de energie, de cele mai multe ori planul nu era realizat, ceea ce a condus la reducerea – uneori drastică – a salariilor lunare. Acest ultim motiv a constituit de altfel și scânteia care a declanșat revolta muncitorilor de la Brașov din toamna anului 1987.

Consemnarea de către Securitate a reacțiilor locuitorilor din județul Alba ne relevă cât de extinsă ajunsese paleta nemulțumirilor populației. Un raport din 2 octombrie 1985 arată că Irina Schmegner se plânge că „rația de ulei s-a micșorat, laptele este de slabă calitate” ; Tamara Joloconshi și Emilia Hăbășescu, din Alba Iulia, „și-au manifestat dezacordul cu privire la măsura ce s-a preconizat de a se asigura pe timp de iarnă în apartamente numai cu o temperatură de 12 grade” ; foarte multe persoane în vârstă „au făcut afirmații calomnioase” cu privire la măsura preconizată de a ajuta pensionarii din centrele aglomerate să se mute în mediul rural³.

1987. Cuțitul a ajuns la os

Dar Securitatea nu trimitea doar informări, ci lua și măsuri represive (de regulă avertizări) împotriva unora dintre persoanele ce-și manifestau nemulțumirile într-un mod repetat sau mai virulent. De asemenea, vizate de această măsură erau și acele persoane cu influență în masă, ce puteau polariza opiniile critice ale populației.

1. În ianuarie 1985, Comitetul Politic Executiv a decis reducerea iluminatului public și casnic cu cel puțin 50% (Dinu C. Giurescu [coord.], *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 717). Emis la 11 noiembrie 1987, Decretul Consiliului de Stat nr. 272 stabilea noi măsuri pentru raționalizarea consumului de gaze naturale și energie electrică (Oana Ionel, „Am zis noi că întâi de la Brașov pornește !”. Revolta din 15 noiembrie 1987 descrisă într-o convorbire telefonică, *Caietele CNSAS*, nr. 4/2009, p. 211).
2. D.C. Giurescu (coord.), *Istoria României...*, pp. 707-708.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, f. 204.

În ianuarie 1985 a fost avertizat Moise Zoltan Dezso, preot reformat din comuna Unirea, care „în mod repetat, față de alte persoane, a făcut afirmații denigratoare cu privire la nivelul de trai din țara noastră, elogiind nivelul de trai din alte țări”¹.

Din cauza nivelului foarte scăzut de trai din țară, tot mai multe persoane își manifestau dorința de a fugi în Occident. Securitatea a fost astfel nevoită să-și intensifice în mod serios eforturile pentru a încerca prevenirea tuturor acestor tentative. Însă ceea ce a surprins organele de represiune a fost numărul foarte mare de tineri care se întâlneau în grup și discutau despre căile de a ajunge în Occident. După cum arată și rapoartele instituției, cei în cauză puteau ajunge la această unică soluție după mai multe întâlniri în care audiau postul Europa Liberă și apoi comentau situația locală. Spre exemplu, în iulie 1987 a fost destrămat (prin avertizări și influențări pozitive) un grup de cinci tineri muncitori din Blaj care au decis să fugă din țară după ce, „în mod frecvent, se întâlneau la domiciliile lor și făceau afirmații calomnioase și denigratoare privind unele realități social-politice din țara noastră”². În octombrie același an, a fost destrămat un grup de 15-20 de tineri din satul Pianu de Sus, toți muncitori la I.M. Cugir, care la final de săptămână organizau petreceri unde „sub influența emisiunilor postului de radio străin autointitulat «Europa Liberă» au început să facă comentarii negative vizând nivelul de trai din țara noastră, posibilitățile de realizare a tineretului, elogiind totodată nivelul de trai din Occident”³.

Întrucât audierea și difuzarea știrilor transmise de Europa Liberă deveniseră foarte extinse, din a doua jumătate a anilor '80 Securitatea din județul Alba s-a limitat la a lua măsuri represive doar asupra celor ce ascultau postul în public ori în grup, a celor ce încercau să corespundeze cu postul respectiv ori a elevilor. Spre exemplu, la amiaza zilei de 17 mai 1987, Emil Biriș, fochist la Liceul nr. 1 din Aiud, a intrat în berăria de pe str. Simion Bărnuțiu din oraș și a pus un radio portativ pe tejghea, fixându-l pe frecvența postului Europa Liberă. Timp de circa 25 de minute, cele zece persoane prezente în local au audiat o slujbă religioasă, context în care „s-a comentat tendențios situația cultelor din țara noastră”, dar cum informatorii Securității nu aveau nici o interdicție de a frecventa barurile, „aparatură de radio a fost oprit de barman la intervenția unei surse a organelor de Securitate, care a intrat între timp în local”; Biriș a fost avertizat în prezența directorului și a secretarului organizației de partid din liceu⁴.

Un caz similar este și cel al lui Ioan Avram, din comuna Săsciori, miner la Antrepriza de Construcții Hidroenergetice din Sebeș, care atunci „când se afla la domiciliu fixa aparatul de radio pe postul menționat [Europa Liberă – *n.n.*] și îl punea să funcționeze la maximum, pentru a auzi și vecinii știrile ce se transmit”;

1. *Ibidem*, f. 1.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 42.

3. *Ibidem*, f. 56.

4. *Ibidem*, f. 33.

a fost avertizat în 1987, „într-un cadru lărgit, în prezența șefilor săi profesionali, care au adoptat o poziție critică, de natură a-l influența pozitiv pe cel în cauză”¹. În februarie 1988 a fost avertizat și Ernestin Kiraly, strungar la I.M. Aiud, deoarece „colporta știrile auzite la «Europa Liberă» față de alți tineri” și „a solicitat postului de radio menționat transmiterea unor melodii”². Aceeași măsură a fost luată și în cazul lui Constantin Jurcă, mecanic la Combinatul Cupru din Roșia Poieni, în aprilie 1988, pentru că difuza știrile auzite la Europa Liberă, „exercitând o influență negativă asupra persoanelor cu care venea în contact”³. În august 1988 au fost atenționați Dan Talău, Ioan Rusu și Cristian Popa, elevi în clasa a XI-a la Liceul „Iacob Mureșianu” din Blaj, membri UTC, „pentru audierea și colportarea unor știri transmise de postul străin de radio autointitulat «Europa Liberă»”⁴.

Începând din 1987, când practic oamenii nu mai puteau suporta condițiile de viață și de muncă, au început să apară tot mai multe proteste publice, numeroase persoane din județul Alba exprimându-și deschis nemulțumirea față de regim.

La sfârșitul lui ianuarie 1987, în timpul unei adunări publice organizate la Casa de Cultură din orașul Zlatna, Marius Wolf, în vârstă de 20 de ani, operator chimist la Întreprinderea minieră de metale neferoase din localitate, a luat cuvântul și „a făcut afirmații și comentarii tendențioase cu privire la unele realități social-politice din țara noastră, a elogiât modul de viață din Occident și și-a manifestat intenția de a pleca fraudulos din țară”; a fost avertizat de Securitate⁵. Aceeași măsură a fost luată și asupra lui Ioan Lazăr, muncitor la I.M. Cugir, care în martie 1988 „a făcut afirmații negative la adresa orânduirii socialiste din țara noastră și a instigat alte persoane la acte de dezordine”⁶.

În aprilie 1988 a fost avertizată și Maria Schobel, croitoreasă la Cooperativa meșteșugărească „Prestarea” din Ocna Mureș, care – fiind nemulțumită de posibilitatea reducerii salariului din acea lună cu 10% pentru că unitatea a depășit cota de gaz metan alocată – „a încercat să-și influențeze colegile de muncă să nu ridice retribuțiile în semn de protest”⁷. În mai 1988 au fost avertizați Ioan Călin și Emil Hârceagă, șoferi la Antrepriza de Construcții Industriale Alba Iulia, ce locuiau în căminul de nefamiliști al antreprizei, care „au instigat muncitorii din cadrul Brigăzii de Construcții Industriale Alba Iulia să se adreseze și să reclame în grup conducerei antreprizei unele neajunsuri constatate de ei cu privire la asigurarea unor

1. *Ibidem*, f. 44.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 33.

3. Avertizat în prezența directorului și a secretarului Comitetului de partid din combinat (*Ibidem*, f. 78).

4. *Ibidem*, f. 197.

5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 5.

6. Avertizat în prezența șefului de atelier și a șefului de secție (ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 65).

7. *Ibidem*, f. 80.

produse agroindustriale la punctul alimentar situat în incinta căminului de nefamiliști, creând în acest mod o stare de nemulțumire și frământări în rândul acestora”¹.

Erau reprimare chiar și simple încercări de a obține satisfacții minore, fără nici un fel de importanță pentru regim, dacă cel ce avea respectiva revendicare încerca să coaleză în favoarea sa mai multe persoane. Spre exemplu, a fost avertizat Victor Posa, din comuna Pănade, muncitor la CPL Blaj, care la 3 iulie 1988 și-a „instigat” colegii să ceară modificarea programului de muncă².

De asemenea, Securitatea a început să ia măsuri și împotriva acelor persoane despre care deținea date că sunt într-atât de nemulțumite, încât în orice moment ar putea recurge la o formă de protest public. În aceste cazuri se acționa pentru influențarea pozitivă a celor în cauză, de regulă prin intermediul rudelor sau al cunoștințelor apropiate. În august 1988, s-au folosit măsuri de influențare pentru temperarea Valeriei Marinău, muncitoare la I.M. Cugir, și a lui David Mureșan, din Blaj, ambii fiind considerați „pretabili la acțiuni protestatate, pe baza unor nemulțumiri de ordin personal”³.

Un gest notabil de protest a avut loc în aprilie 1988, când Attila Jakab, student în anul III la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, „a redactat și afișat la «Gazeta studentului» din incinta institutului o poezie intitulată «Proces-verbal», având un conținut vădit dușmănos la adresa orânduirii noastre socialiste și a epocii pe care o trăim, poezie care a suscitat o serie de comentarii în rândul celorlalți studenți”; Jakab a fost avertizat chiar în incinta unității de învățământ, „prin intermediul rectorului, prof. Hajdu Iuliu”, dar aplicarea măsurii represive nu a decurs însă întru totul conform așteptărilor Securității: „În procesul avertizării, Jakab Attila a adoptat o poziție necorespunzătoare și nu a recunoscut faptul că poezia respectivă avea o tentă dușmănoasă. S-a angajat totuși în scris ca pe viitor să manifeste mai mult discernământ și să evite abordarea unor subiecte susceptibile de interpretări în lucrările ulterioare”⁴.

Dacă la Brașov a fost posibil, trebuie să încercăm și noi

Revolta muncitorilor din Brașov a suscitat imediat și interesul locuitorilor județului Alba, precum și al celor din întreaga țară. Cele mai multe comentarii nu erau doar aprobatoare și elogioase, ci uneori se transformau și în îndemnuri pentru recurgerea la forme de protest similare. Securitatea a luat măsuri represive (avertizări

1. *Ibidem*, f. 114.

2. *Ibidem*, f. 172.

3. *Ibidem*, f. 197.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 13.

și atenționări) împotriva unui număr mare de astfel de persoane. Acțiunea s-a extins timp de peste un an de la eveniment, semn că reverberațiile acestuia au rămas vii în conștiința populației.

Primele avertizate au fost persoanele ce au informat și comentat revolta în fața unui număr mare de oameni, Securitatea fiind conștientă de faptul că trebuie să reacționeze rapid pentru a preveni extinderea protestelor, mai ales că în mai multe unități economice din județ au fost semnalate încercări de grevă după exemplul muncitorilor brașoveni. Printre cei avertizați s-a numărat Ioan Mircea Galea, care pe 17 noiembrie 1987 „a comentat cele petrecute la Brașov, în prezența mai multor persoane ce se aflau la clubul Casei de Cultură din Aiud”¹. Măsura a fost luată și împotriva lui Ioan Pașca, operator la Combinatul Roșia Poieni, membru UTC, care la 19 noiembrie 1987, „față de mai mulți muncitori, a comentat evenimentul de la Brașov prin prisma știrilor audiate la postul de radio străin autointitulat «Europa Liberă»”². Tot atunci a fost avertizat și Vasile Țurlea, pensionar din comuna Vinerea. Motivul: „Cel în cauză, în prezența altor persoane, a făcut afirmații calomnioase și s-a exprimat injurios la adresa unor înalte personalități, comentând totodată aprobativ cele petrecute la Brașov. În aceeași împrejurare, a făcut și unele afirmații de natură să-i îndemne pe cei prezenți la fapte asemănătoare cu cele comise la Brașov”³.

În decembrie 1987 au fost avertizate numeroase persoane care ascultau Europa Liberă și apoi difuzau știrile transmise cu referire la revolta de la Brașov. Printre acestea, s-au numărat: Stanciu Precup (muncitor la Fabrica „Porțelanul” din Alba Iulia)⁴, Marieta Cibu (muncitoare la I.M. Cugir)⁵, Traian Bădilă (muncitor necalificat la Întreprinderea Refractara Alba Iulia)⁶. Avertizările au continuat și în ianuarie 1988: Viorel Cristea (muncitor la EGCL Alba Iulia, membru UTC), Călin Broscățan (muncitor la IAMU Blaj), Nicolae Panta și Sabin Harda (pensionari din Baia de Arieș)⁷.

Și mai mare a fost numărul persoanelor atenționate în acea lună pentru comentarea evenimentelor de la Brașov: Viorica Vesa (ospătăriță la Restaurantul „Arieșul”

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 65.

2. Avertizat „într-un cadru largit, în prezența șefului de brigadă și a șefului de schimb” (*Ibidem*, f. 64).

3. A fost avertizat „în prezența președintelui CAP din localitate” (*Ibidem*, f. 66).

4. *Ibidem*, f. 71.

5. *Ibidem*, f. 72.

6. „Sus-numitul în mod frecvent audia și colporta, față de alte persoane, știri transmise de postul străin de radio «Europa Liberă», în ultima perioadă fiind interesat îndeosebi de modul cum este comentat de postul de radio menționat evenimentul de la Brașov”. Prin urmare, „rămâne în atenția organelor de Securitate” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 6).

7. *Ibidem*, f. 24.

din Alba Iulia), Coloman Iambor (pensionar din Alba Iulia), Gheorghe Voju (pensionar din comuna Vințu de Jos), Eugen Popovici (radiolog la Policlinica Alba Iulia), Gheorghe Davidaș (fochist la Școala Generală nr. 1 din Alba Iulia), Viorica Vasii (bucătar la Liceul „Horea, Cloșca și Crișan” din Alba Iulia), Gheorghe Bordea (portar la Căminul Școlii Generale nr. 1 din Abrud), Paul Takacs și Ioan Trif (pensionari din Aiud), Ioan Gărduş (muncitor la I.M. Aiud), Teodor Beldean (Alba Iulia) etc.¹.

De asemenea, în acea perioadă, Securitatea județeană a trimis aproape zilnic informări către unitățile centrale și organele locale de partid, ce cuprindeau afirmațiile și comentariile unor locuitori ai județului referitoare la revolta de la Brașov. Spre exemplu, în Buletinul informativ din 4 ianuarie 1988 se arăta că Silviu Ursa (39 de ani, membru PCR) și Augustin Rus, ambii muncitori la Întreprinderea Mecanică din Alba Iulia, „au colportat, față de colegii de muncă, știri transmise de postul de radio «Europa Liberă» în legătură cu evenimentul de la Brașov”².

Mai multe persoane au trecut și la pasul următor, exprimându-și aprecierea față de revolta brașovenilor și susținând chiar față de alte persoane că ar fi necesare și alte proteste similare. Spre exemplu, Gheorghe Bejenaru, inginer-șef la Întreprinderea Minieră din Baia de Arieș, membru PCR, a susținut că „este bun și câte un duș rece, pentru a mai trezi pe unii șefi la realitate”; o opinie identică a avut și Ioan Iosa, subinginer din Alba Iulia: „Este de acord cu gestul muncitorilor de la Brașov, deoarece i-a mai adus la realitate pe cei de sus”, iar Aurel Topârceanu și Emil Stanciu, șoferi la ILF Alba Iulia, conștientizau faptul că protestele în masă reprezentau singura cale prin care s-ar fi putut obține o remediere a situației, ei opinând că „dacă am fi uniți și hotărâți s-ar putea rezolva toate problemele ce mai sunt încă la noi”³. La un an după revoltă, în noiembrie 1988, Andrei Gaspar (lăcătuș la CPL Blaj) a fost avertizat deoarece „față de colegii de muncă s-a declarat de acord cu cele petrecute la Brașov în ziua de 15 noiembrie 1987 și a afirmat că era bine dacă asemenea proteste s-ar fi generalizat în toată țara”⁴.

Dar oamenii nu s-au mărginit doar la vorbe, ci au trecut și la fapte. Luând ca model revolta muncitorilor brașoveni și având în vedere faptul că motivele erau aceleași (scăderea salariilor ca efect al aplicării acordului global, lipsurile alimentare și degradarea nivelului de trai), mai mulți angajați de la diverse unități economice din județ au încercat să inițieze greve ca formă de protest, toate eșuând însă. În noiembrie și decembrie 1987, Securitatea Alba înregistrează mai multe astfel de tentative, cu precădere în zona minieră din Apuseni, unde condițiile de muncă și de viață erau sensibil mai grele decât cele din restul județului.

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 72.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 1.

3. *Ibidem*, ff. 1, 5.

4. *Ibidem*, f. 235.

În fapt, în județul Alba, încercări de a organiza greve ca formă de protest față de condițiile foarte grele de viață au avut loc și înaintea revoltei brașovenilor, ceea ce demonstrează că situația era cu adevărat explozivă. Astfel, la 9 septembrie 1987, Securitatea din I.J. Alba a luat măsuri împotriva a cinci sudori de la Sectorul minier Arieșeni al Întreprinderii de Metale Rare din București, care, „nemulțumiți de condițiile de hrană și cazare asigurate de unitate”, au intrat în grevă spontană. Inițiatori ai protestului au fost Nicolae Mateș și Vasile Iancu, care „au luat hotărârea de a nu se mai prezenta la lucru, antrenând și pe ceilalți muncitori din anturajul lor”¹. Aflând de acest protest, „organele de Securitate au sesizat conducerea unității”, care i-a atenționat pe cei în cauză că-i va concedia, determinându-i astfel să revină la serviciu; doar Vasile Iancu și-a continuat protestul, „motiv pentru care i-a fost desfăcut contractul de muncă”². Nici Securitatea nu a rămas impasibilă. Mateș a fost avertizat „într-un cadru lărgit, în prezența factorilor de conducere”, iar „asupra celorlalți componenți ai anturajului s-au luat și se continuă unele măsuri de influențare pozitivă, parte din ele inițiate prin mijloacele specifice muncii de Securitate”³. Ofițerii de Securitate explicau eșecul parțial al măsurilor luate (și anume că Iancu a refuzat să reia lucrul) prin faptul că revendicările sudorilor erau întemeiate, constatând și ei că muncitorii trăiau în condiții deosebit de grele; cum apariția unui nou protest în zonă nu putea fi prevenită decât prin înlăturarea cauzelor, șeful Securității județene, mr. Gheorghe Lupeș, a sesizat conducerea unității economice și organele județene de partid despre „neajunsurile existente cu privire la hrana și cazarea minerilor la Sectorul minier Arieșeni”⁴.

Un prim protest ulterior revoltei de la Brașov s-a înregistrat la 7 decembrie 1987, când Samson Cucea, macaragiu la Stația CFR Zlatna, a așezat cu macaraua un container pe calea ferată de acces la Întreprinderea Metalurgică din Zlatna, blocarea acesteia generând sistarea lucrului. Cercetările au stabilit că cel în cauză ar fi comis fapta „ca urmare a unei stări nervoase de moment”, fiind doar avertizat⁵.

Peste două zile, 17 muncitoare de la Atelierul II amestec-presare din cadrul Fabricii Refractara din Alba Iulia au refuzat să muncească la începerea schimbului II, în semn de protest față de „calculul retribuției pe luna noiembrie 1987, în condițiile aplicării acordului individual”⁶. Inițiatoarea protestului a fost Valeria Adam, din satul Tăuț, comuna Meteș, mamă a patru copii. Ele au reluat totuși lucrul după o oră de grevă, după ce au primit explicații din partea inginerului-șef al fabricii. Securitatea a intervenit și ea de urgență, Valeria Adam fiind avertizată

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 52.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*.

5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 2.

6. *Ibidem*.

„într-un cadru lărgit, în prezența unor factori din conducerea unității”, iar Emilia Pelin și Valeria Bercea – care s-au dovedit și ele a fi foarte vocale – au fost atenționate¹.

Peste o săptămână, Securitatea a consemnat o nouă încercare de grevă, tot în zona Munților Apuseni. Constantin Achim și Iosif Ioan Baisan, ambii mineri la Brigada de prospecțiuni și explorări geologice Zlatna, și-au manifestat și ei nemulțumirea față de condițiile de cazare din comuna Almașu Mare, unde își desfășurau activitatea. În consecință, deseori „în prezența altor mineri, au făcut afirmații negative cu privire la nivelul de trai din țara noastră și s-au exprimat injurios la adresa unor înalte personalități” ; dorind să atragă atenția asupra condițiilor foarte grele în care trăiau, la 16 decembrie 1987 ei „au încercat să-i influențeze pe alți mineri să nu intre în mină să lucreze”². Nu au reușit însă să coalizeze alți aderenți, astfel încât protestul lor nu a luat forma sperată. Sesizată de informatori, Securitatea a intervenit imediat și aici, cei doi protestatari fiind avertizați în prezența adjunctului șefului de brigadă, a secretarului Comitetului de partid din brigadă și a primarului comunei Almașu Mare³.

Atmosfera protestatară a persistat în zona Apusenilor. La 30 decembrie 1987, Aurel Sghira și Iulian Bendea, ambii mineri la Mina Haneș, nemulțumiți de faptul că retribuțiile le-au fost diminuate prin aplicarea acordului global, „au îndemnat pe alți mineri – fără a putea influența pe cineva – să nu mai intre în mină (...) și s-au exprimat injurios la adresa unor înalte personalități”⁴. Cei doi au fost nu doar avertizați de Securitate, ci și sancționați contravențional, „pe linie de Miliție”, conform prevederilor Decretului nr. 153/1970, iar cu doar câteva zile înainte, colegul lor Iosif Feniser a fost și el avertizat, întrucât „pe fondul unor nemulțumiri de ordin personal referitor la posibilitățile de aprovizionare cu produse agroalimentare, a făcut afirmații negative la adresa politicii partidului și statului nostru și s-a exprimat injurios la adresa unor înalte personalități” ; toate cele trei avertizări s-au efectuat „în prezența șefului Brigăzii miniere Haneș”⁵.

Pentru a stăvili aceste încercări de grevă în zonă, Securitatea și-a intensificat eforturile informative și a trecut la aplicarea de măsuri represive imediat ce obține date de la agenți ce indicau că angajații se adunau și își exprimau nemulțumirile față de condițiile de trai și de muncă. Spre exemplu, la începutul lui ianuarie 1988 au fost avertizați Mihai Vlad și Grigore-Dorel Pop, mecanici la Întreprinderea de Confecții din Baia de Arieș, care audiau emisiunile transmise de Europa Liberă, iar informațiile aflate „le colportau față de colegii de muncă și, sub influența

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 71.

2. *Ibidem*, f. 26.

3. *Ibidem*.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 8.

5. *Ibidem*.

acestor știri, făceau afirmații calomnioase și denigratoare cu privire la unele realități social-politice din țara noastră”¹.

Tentativele de a organiza greve au continuat însă, chiar dacă nu cu aceeași intensitate. De exemplu, în luna iulie 1988, Securitatea le-a atenționat pe Gabriela Chereșteși, Maria Radu și Maria Stoia, muncitoare la Cooperativa „Progresul” din Alba Iulia, care, „nemulțumite de retribuțiile realizate, au îndemnat colegele de serviciu să înceteze lucrul”².

Răspândirea de manifeste împotriva regimului

În paralel, exact în aceeași perioadă s-au înregistrat și alte forme de protest, cum ar fi răspândirea de manifeste prin care populația era îndemnată să intre în grevă sau să se revolte față de regim.

Astfel, în dimineața zilei de 7 decembrie 1987, responsabilă Magazinului alimentar nr. 44 din Alba Iulia a găsit „o fițuică cu conținut dușmănos în care se menționa că «Joi 10 decembrie 1987 va fi grevă generală ! »”. Manifestul nu a fost recuperat de Securitate, el fiind distrus pe loc de cea în cauză, după ce însă a anunțat-o pe directoarea adjunctă a ICSMAAP Alba, Marcela Vințan, care a și sesizat Securitatea (ce-i drept, doar a doua zi). S-a ajuns la concluzia că manifestul a fost introdus în magazin în noaptea anterioară, pe sub ușa de la intrare. Au fost luate următoarele măsuri : a fost informat Comitetul Județean al PCR Alba ; „se intensifică măsurile de cunoaștere a situației operative din toate obiectivele economice, premergător și în timpul primirii retribuției” (ceea ce denotă faptul că Securitatea era conștientă de faptul că atunci când angajații vor vedea că au luat bani mai puțini erau tentați să protesteze) ; „toți ofițerii de Securitate vor fi prezenți în obiectivele economice și vor culege informații pentru a stabili din timp cauzele și împrejurările ce ar putea favoriza ori determina situații negative ori stări de nemulțumire”³.

Pe 8 decembrie 1987, seara, au fost găsite de către Securitate și Miliție șase manifeste lipite pe vitrinele unor unități economice și pe porțile unor clădiri situate pe bulevardul Republicii și str. Grivița Roșie din Blaj. Conform Securității, acestea aveau „un conținut dușmănos, ce vizează o înaltă personalitate, forma de guvernământ, îndeamnă la nesupunere și se solicită pâine”⁴. Cum numărul acestor manifeste era destul de mare, conținutul foarte virulent și fuseseră lipite în timpul

1. Au fost avertizați în prezența directorului întreprinderii și a șefului de schimb (*Ibidem*, f. 11).

2. *Ibidem*, f. 175.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 530, vol. 2, f. 36.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 67.

zilei în centrul orașului, ofițerii din I.J. Alba s-au mobilizat de urgență, sperându-se de posibilitatea repetării unei revolte similare cu cea de la Brașov. Imediat s-a constituit „o grupă operativă condusă de șeful Securității”, care a trecut la contactarea tuturor informatorilor din Blaj „pentru a stabili persoanele suspecte și eventualele discuții privind evenimentul respectiv”. Pentru a se identifica autorul, s-a trecut la verificarea scrisului în evidențele Biroului special „S” și la punerea acestuia în urmărire în toate punctele „S” în care se fila corespondența pe raza județului. Totodată, s-a trecut la verificarea probelor de scris aflate în evidențe aparținând tuturor „persoanelor pretabile din zonă, cu prioritate elementele din baza de lucru, persoanele semnalate ca nemulțumite, ascultătorii și colportorii știrilor transmise de posturile de radio străine și elemente cu afecțiuni neuro-psihice”¹. Securitatea a trecut și la măsuri operative extinse pentru „obținerea de scripte de comparație de la persoanele suspecte, inclusiv de la persoanele recent eliberate din penitenciar și [care] se află pe raza orașului Blaj, de la elevii claselor a 11-a și a 12-a din cadrul liceelor de la același oraș”; de asemenea, s-a procedat la identificarea tuturor celor aflați în delegație în Blaj în acea zi și la „obținerea de la aceștia a unor scripte pentru comparație”². Toate aceste măsuri ample, inedite pentru județul Alba, dovedesc faptul că organele județene de represiune intraseră în panică văzând că revolta de la Brașov era urmată în zonă de numeroase încercări de grevă și de chemări la proteste publice.

Fiind utilizate astfel de măsuri complexe, uneori autorii manifestelor erau descoperiți și avertizați. Spre exemplu, în septembrie 1988, a fost avertizat Iosif Victor Popa, pensionar din comuna Lunca Mureș, care „a fost identificat ca autor a[l] unor înscrisuri cu conținut necorespunzător”³.

Aceasta nu înseamnă însă că răspândirea manifestelor împotriva regimului ar fi încetat, constatându-se o nouă intensificare în a doua parte a anului 1989, în contextul în care deja mai multe state est-europene reușiseră să iasă de sub monopolul partidelor comuniste. La 27 octombrie 1989, Securitatea a fost informată de Victor Ioan Bleahu, procuror la Procuratura județeană Alba, că a găsit în cutia poștală „un document cu conținut necorespunzător”. Era vorba de un manifest scris la indigo și intitulat „Cetățeni români”, în care se chema la grevă pe data de 7 noiembrie 1989 și la alte acțiuni de protest în perioada următoare. Manifeste identice au fost găsite și în cutiile poștale ale altor două persoane ce locuiau în blocurile din zonă (cartierul Tolstoi din Alba Iulia)⁴. În dimineața zilei de 23 noiembrie 1989, sesizat de un informator, mr. Alexandru Filip a ridicat un manifest lipit pe un stâlp de electrificare de pe bulevardul Transilvaniei din Alba Iulia, aflat

1. *Ibidem.*

2. *Ibidem.*

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 210.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 530, vol. 2, f. 50.

într-un loc vizibil și foarte frecventat (în fața Ceainăriei). În raportul întocmit, ofițerul arăta că manifestul avea dimensiunile de 17 × 12 cm și următorul conținut, scris cu majuscule: „Jos Ceaușescu! Jos regimul! Vrem dreptate, nu congrese. Vrem libertate! Jos «șefii». Ajunge! Fără reales! Vrem mâncare!!! Jos tâlharii!”¹.

Scrisorile anonime de protest

O altă formă de protest din a doua parte a anilor '80 a fost trimiterea de scrisori anonime pe adresa diferitelor organe de partid, instituții de stat ori mass-media. Ne referim la acele anonime în care se protesta față de degradarea gravă a condițiilor de trai și de muncă, se critica regimul comunist ori erau criticați Nicolae Ceaușescu și familia acestuia.

În noiembrie 1985, Securitatea Alba l-a identificat pe Constantin Tomuș (tehnician la I.M. Cugir, membru PCR) ca autor al „unei scrisori anonime cu conținut necorespunzător adresată unei înalte personalități din conducerea de partid și de stat”, în care „a făcut afirmații negative cu privire la politica promovată de statul nostru în agricultură și privind nivelul de trai al populației (...) a făcut și unele mențiuni calomnioase și denigratoare la adresa unei înalte personalități și a membrilor familiei sale”; șeful Securității județene Alba l-a informat de acest aspect pe prim-secretarul Comitetului orășenesc PCR Cugir, cerându-i totodată să dispună măsurile ce trebuie luate împotriva lui Tomuș². În martie 1987 a fost avertizat Ioan Zlatea, tehnician la Fabrica Refractara din Alba Iulia, după ce Securitatea a descoperit că el era autorul „unei scrisori cu conținut necorespunzător, redactată și expediată în cursul lunii octombrie 1986 pe adresa redactorului-șef al ziarului local «Unirea». În scrisoare, printre altele, a inserat amenințări grave la adresa unor persoane cu funcții de răspundere din cadrul organului județean și municipal de partid”; avertizarea s-a făcut în prezența col. Vasile Gheorghe, șeful Direcției a V-a Cercetări penale, aflat într-un control în județ³.

Peste o lună, a fost identificat un alt autor al unei „scrisori anonime cu conținut necorespunzător”, în persoana lui Ioan Bunghez, profesor de matematică la Școala Generală nr. 1 din Alba Iulia, membru PCR, domiciliat în satul Șard. La 20 ianuarie 1987, el a trimis o anonimă pe adresa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, în care „a inserat expresii jignitoare și calomnioase la adresa orânduirii socialiste și a conducerii superioare de partid și de stat”; Ioan Bunghez și-a recunoscut fapta în fața Securității, explicând-o prin faptul că „a fost nemulțumit ca urmare a interzicerii circulației autoturismelor proprietate personală și a neasigurării unor condiții optime de transport cu mijloace auto proprietate de stat de

1. *Ibidem*, ff. 52-53.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, f. 248.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 14.

la domiciliu la locul de muncă” și, după cum consemnează raportul Securității, „cu cele de mai sus a fost informat organul județean și municipal de partid”¹.

În aprilie 1988 a fost descoperit și Florea Viorel Tătaru, tehnician la Stația Hidrologică din Alba Iulia, membru PCR, care în noiembrie 1987, în contextul revoltei de la Brașov, a expediat o anonimă pe adresa Consiliului Popular al Municipiului Alba Iulia („cu mențiunea de a fi în atenția primarului”), în care aducea mai multe critici regimului, invocând mai ales lipsurile alimentare. De altfel, el a explicat Securității că a recurs la această formă de protest „pe fondul unor nemulțumiri de ordin personal, privind situația financiară a familiei și posibilitățile de aprovizionare cu produse alimentare”; primarul orașului Alba Iulia a fost și el informat de Securitate referitor la numele autorului și motivațiile acestuia². În mai 1988, Securitatea Alba I-a avertizat pe Bujor Cioară (țăran din satul Geogel, comuna Ponor), după ce l-a identificat drept „autor al unei scrisori anonime cu conținut dușmănos expediată pe adresa Radiodifuziunii Române”, consemnând și faptul că „rămâne în atenția organelor de Securitate”³.

Protestele pentru încălcarea drepturilor religioase

Și în județul Alba, o altă cauză ce a declanșat protestele anumitor persoane a constituit-o îngrădirea drepturilor religioase. Numărul foarte mare de aderenți pe care cultele neoprotestante au reușit să-l atragă în deceniile opt și nouă a determinat regimul ateu să treacă la măsuri administrative și represive pentru a limita cât de cât fenomenul.

Un astfel de caz este cel al Marianeii Vintilă, profesoară de muzică la Școala Generală nr. 1 din Alba Iulia. Conform Securității, cea în cauză, membră a cultului baptist, „a încercat să insuflă elevilor idei și concepții mistico-religioase”, iar în momentul în care profesoara „a refuzat să semneze angajamentul de loialitate față de patrie și față de politica partidului și statului nostru de educare ateist-științifică a elevilor”⁴, s-a trecut la luarea unor măsuri represive, la 1 februarie 1980 fiindu-i desfăcut contractul de muncă. Întrucât cazul ei nu era singular, măsuri punitive fiind luate și împotriva altor credincioși bapțiști din județul Alba, Mariana Vintilă a încercat să protesteze față de nerespectarea libertăților religioase, alegând calea de a face publice abuzurile autorităților prin intermediul postului de radio Europa Liberă și al organismelor internaționale pentru apărarea drepturilor omului. Astfel, ea a luat legătura cu Radu Căpușanu, baptist din Cluj, membru al

1. *Ibidem*, f. 21.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 87.

3. *Ibidem*, f. 105.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 80.

Comitetului român pentru apărarea religiei și a libertăților de conștiință, urmărit de I.J. Cluj pentru legături cu Europa Liberă. Folosind datele furnizate de Mariana Vintilă, Căpușanu a reușit să trimită postului de radio o scrisoare în care descria abuzurile regimului față de credincioșii bapțiști din județul Alba. Scrisoarea fiind citită pe post și concedierea profesoarei făcută astfel publică, Securitatea din I.J. Alba a intervenit de urgență. Și cum altfel decât tot represiv, prin anchetarea și avertizarea fostei profesoare, în august 1980, care „rămâne în atenția organelor noastre”¹.

Tot pentru tentative de a face publică în străinătate încălcarea de către regim a drepturilor și libertăților religioase (pe care în mod propagandistic acesta le garantează prin semnarea Actului Final de la Helsinki), Securitatea Alba a luat măsuri represive și față de aderenții altor culte din județ.

Spre exemplu, în noiembrie 1980 au avut loc două puneri în discuția colectivelor de muncă, desigur ambele „la sesizarea organelor de Securitate”. Prima acțiune s-a desfășurat la Cooperativa Meșteșugărească „Șurianu” din Cugir și a vizat-o pe Maria Dusciuc, contabil principal și membră a cultului pentecostal. Securitatea îi imputa acesteia că „a intrat în legătură cu emisari veniți în țara noastră, cărora le-a comunicat date despre familia sa și a altor sectanți fanatici de la noi, date ce au fost apoi transmise și comentate tendențios și denigrator de postul de radio «Europa Liberă»”². Cealaltă acțiune a avut loc la EGCL Cugir, față de zidarul Matei Henrich, membru al cultului ilegal „Creștinii liberi”. Și în cazul lui, tot pentru că „a intrat în relații cu emisari ai unor centre sectante din RFG, veniți ca turiști în RSR, cărora le-a furnizat unele date despre unele familii sectante de la noi din țară și față de care a invocat lipsa unor drepturi religioase”³. Cele două persoane mai aveau un element în comun, și anume că depuseseră cereri de plecare definitivă din țară, Dusciuc în SUA și Henrich în RFG. De altfel, de aceea s-a și luat decizia de a se aplica în același timp o măsură identică, probabil în urma primirii unei directive de la centru. Și tot din acest motiv, în timpul punerilor în discuție cei doi nu au fost acuzați de faptul că protestau față de îngrădirea drepturilor religioase, ci de încălcarea HCM nr. 18/1972 (care stabilea foarte strict tipul de legături permise cu cetățeni și instituții din străinătate). Mai exact, celor doi li s-a imputat faptul că au vizitat ambasadele statelor respective. Pretextul invocat a constituit însă și punctul slab al măsurii represive aplicate, el constituind și premisa ce a condus la eșecul acestora. Atât Maria Dusciuc, cât și Matei Henrich au recunoscut în fața tuturor celor prezenți că au intrat în ambasade, dar au declarat că au făcut-o doar pentru a se interesa de actele necesare emigrării. Lăsând fără obiect acuzația adusă, cei doi și-au permis să adopte o poziție

1. *Ibidem.*

2. *Ibidem.*

3. *Ibidem.*

dennă în fața adunărilor organizate de Securitate. Eșecul este recunoscut în raportul din 29 noiembrie 1980 al I.J. Alba către Direcția I (cea care a coordonat măsura): „Deși colegii susnumiților au combătut cu tărie faptele comise și atitudinea adoptată, încercând a le demonstra necesitatea respectării normelor de conviețuire socialiste, aceștia s-au situat pe o poziție necorespunzătoare, recalitrantă, declarând că nu renunță la ideea plecării definitive în străinătate”; cu o astfel de atitudine, cei doi nu puteau decât să rămână „în atenția organelor noastre”¹.

În cazurile mai puțin grave, Securitatea Alba a preferat să ia măsura avertizării, cu atât mai mult cu cât – după cum am văzut mai sus – aplicarea unor măsuri mai complexe nu se dovedea a fi atât de simplă. În aprilie 1981 a fost avertizat Daniel Grozav, electrician la Uzina Electrică din Sebeș, membru al cultului pentecostal, pentru „comentarii tendențioase în legătură cu libertățile democratice de care se bucură cetățenii patriei noastre, insinuând că acestea n-ar fi depline și că individului nu i se garantează libertatea credinței”².

În aprilie 1989 a fost avertizat și Nicolae Jidveian, din Blaj, „preot greco-catholic nerevenit”, referitor la care Securitatea cunoștea faptul că era foarte preocupat de menținerea vie a credinței interzise de regim: „Desfășoară o intensă activitate pe linia rezistenței greco-catolice, întreține legături cu episcopi greco-catolici clandestini și are manifestări dușmănoase la adresa orânduirii noastre socialiste”³. Măsura represivă a fost însă luată întrucât fostul preot, în contextul schimbărilor din blocul comunist, considerase că venise momentul să se treacă la proteste publice și petiționare pentru a obține legalizarea Bisericii Greco-Catolice. Raportul Securității este fără echivoc: „În ultimul timp, Jidveian Nicolae lansase ideea organizării unor acțiuni deschise cu participarea tuturor preoților nereveniți și chiar a descendenților acestora, pentru a face presiuni asupra autorităților să aprobe legalizarea fostului cult. De asemenea, susnumitul și-a exprimat părerea că s-ar impune întocmirea unui *Apel* semnat de către toți preoții greco-catolici nereveniți, adresat în același scop autorităților de stat”⁴.

Însă un protest public cu adevărat serios a fost organizat în vara anului 1988 de către credincioșii bapțiști din orașul Blaj, față de care abuzurile regimului în ceea ce privește libertatea credinței erau crase. În anul 1984, autoritățile locale au dispus demolarea singurei clădiri de cult folosite de bapțiștii din oraș, iar apoi au refuzat să aprobe construirea alteia. După patru ani în care au fost lăsați fără o casă de rugăciuni, credincioșii bapțiști din Blaj și-au expus doleanța în fața secretarului

1. *Ibidem*, f. 122.

2. A fost avertizat la uzină, în prezența directorului (ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, f. 47).

3. *Ibidem*.

4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 5.

Consiliului Popular Județean Alba, dar și acesta le-a respins cererea. După cum consemna Securitatea, în februarie 1988, acest nou refuz a generat printre bapțiștii din Blaj „o stare de nemulțumire ce tinde să se amplifice”; totuși, în acel moment, ei nu intenționau să urmeze altă cale decât cea legală, astfel că pentru început doreau să meargă în audiență la prim-secretarul Comitetului județean PCR Alba, iar „în cazul în care nu vor primi răspuns favorabil se vor deplasa la București, la conducerea superioară de partid și de stat”¹. Nu au avut însă mai mult succes, respingerea solicitării lor dovedind fără dubii că regimul nu avea de gând să respecte drepturile religioase ale cultelor legale. În aceste condiții, credincioșii bapțiști din Blaj, la inițiativa pastorului lor, Traian Capotă (descriș de Securitate drept „element cunoscut cu poziție ostilă”), au luat decizia de a protesta în mod public. În dimineața zilei de 10 iulie 1988, pastorul Capotă a ținut slujba religioasă exact pe dărâmăturile casei de rugăciuni demolate. Aceasta a fost ascultată timp de două ore de circa o sută de persoane, „fiecare având în mâini câte o biblie ori alte materiale cu conținut religios”². În seara aceleiași zile, pastorul a ținut o slujbă similară, la care au participat peste două sute de credincioși. Numărul mare de persoane prezente a alarmat imediat autoritățile, cu atât mai mult cu cât la protest au aderat și alte categorii de persoane, Securitatea recunoscând că „desfășurarea programului religios în condițiile menționate a atras atenția și altor cetățeni ai orașului Blaj, unii dintre ei, deși nu aveau nimic cu preceptele cultului bapțist, au rămas și au asistat la program”; principala problemă o reprezenta însă faptul că protestul putea atrage atenția organismelor internaționale pentru respectarea drepturilor omului asupra abuzului regimului comunist³. Securitatea raporta că de protest „au luat deja cunoștință și alți credincioși de pe raza altor județe”, iar șapte bapțiști americani, aflați în vizită în Alba Iulia, au comunicat deja în exterior cele întâmplate⁴. Încercându-se temperarea pastorului, acesta a fost chemat la Consiliul Popular Orășenesc Blaj, unde i s-a cerut să nu mai organizeze astfel de adunări. Dar Traian Capotă a refuzat deschis să dea curs acestei solicitări, arătând foarte clar autorităților locale că este nevoit să facă așa deoarece bapțiștilor nu li se creează condiții pentru a funcționa normal. Mai mult, presiunile făcute de regim au inflammat spiritele. După cum raporta Securitatea, „acest fapt i-a nemulțumit și mai mult, considerând că au fost chemați nu pentru a li se rezolva problema, ci pentru a le frâna activitatea”, iar bapțiștii din Blaj intenționau chiar

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 43.

2. *Ibidem*.

3. „Din datele pe care le deținem rezultă că situația bisericii și credincioșilor bapțiști din Blaj continuă să fie în atenția unor organizații și cercuri religioase și politice reacționare din străinătate care speculează în propaganda lor dușmănoasă situații și aspecte ca cele de la Blaj” (*Ibidem*, f. 158).

4. *Ibidem*.

să-și amplifice protestele, pregătindu-se să țină adunări chiar în fața Consiliului Popular Orășenesc dacă nu vor primi aprobare pentru a construi casa de rugăciuni la care aveau dreptul în mod legal¹.

Boicotarea alegerilor

O altă modalitate prin care populația și-a exprimat nemulțumirea față de putere a fost refuzul de a se prezenta la vot cu prilejul diferitelor alegeri electorale: pentru Marea Adunare Națională (MAN), Consiliul Popular Județean ori pentru consiliile populare locale. Opinem că neparticiparea la procesul electoral constituie o formă de protest, dată fiind dorința propagandistică a regimului de a arăta populației interne, precum și opiniei internaționale legitimitatea de care se bucură în țară, drept „argument” fiind adus faptul că peste 99% din populație vota candidații propuși de PCR. Desigur, nu avem în vedere acele persoane care nu votau exclusiv din considerente religioase, precum ar fi mulți dintre credincioșii ce aparțineau cultului „Martorii lui Iehova”.

Supravegherea campaniei electorale și a alegerilor MAN din 9 martie 1980 a fost codată de Securitate sub numele Acțiunea „Columna 80”, unitățile teritoriale trimițând rapoartele către centru la acest indicativ. La 1 martie 1980, Grupa de analiză și sinteză a I.J. Alba informa SCAS că Viorel Moldovan, din Blaj, „a afirmat că nici nu vrea să audă de alegeri, deoarece pe cine vor ei tot pe aceia îi aleg (...) și-a propus să-și facă drum în altă localitate în ziua de 9 martie pentru a nu se prezenta la votare”². Și nu era un caz singular. Avram Groza, din satul Inuri, comuna Vințu de Jos, „a afirmat că nu se va duce să voteze, întrucât ori se duce ori nu oricum cei propuși vor fi aleși”; o opinie identică avea și Nicolae Vlad, din aceeași localitate, care pe deasupra și-a argumentat refuzul de a vota prin lipsa unei alternative reale: „De aceea, că nu este opoziție, cei propuși sunt și aleși”³.

La următoarele alegeri generale, din 17 martie 1985, dorința populației de a se prezenta la vot era și mai mică, motivelor de mai sus adăugându-li-se și cele generate de nenumăratele lipsuri pe care era nevoită să le sufere. După cum arată rapoartele Securității, mai mulți locuitori ai județului declarau că nu vor vota întrucât sunt nemulțumiți de: restricționarea consumului de gaz metan, întreruperile zilnice de energie electrică, interzicerea circulației cu autoturismele pe timp de iarnă, furnizarea deficitară a apei calde în apartamente („la întâmplare sau deloc”), neacordarea de zile libere duminica pe motiv că planul nu era îndeplinit

1. *Ibidem*, f. 168.

2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 8.

3. *Ibidem*, f. 12.

(muncitorii de la I.M. Alba Iulia au primit o singură duminică liberă în anul 1985 și au fost chemați cu toții la muncă inclusiv în ziua votului), „costul regiei este ridicat”, lipsa condițiilor civilizate de transport pentru navetiști etc.¹.

O altă formă de protest legată de alegeri a fost aceea de a scrie pe buletinul de vot tot felul de revendicări sau injurii la adresa regimului. Spre exemplu, după cum arăta un raport din 16 martie 1985, mai mulți locuitori din comuna Uioara de Sus „au afirmat că pe buletinele de vot vor scrie să li se asigure curent, căldură, apă și gaz metan”².

Debutul revoluției din 1989 s-a reflectat imediat și în apariția unor îndemnuri la revoltă publică în mai multe zone ale județului Alba. La 18 decembrie 1989, Securitatea raporta că Ioan Bușcă, medic în Aiud, membru PCR, „face unele comentarii tendențioase pe marginea recentelor evenimente petrecute în municipiul Timișoara” și susținea față de toți cei cu care se întâlnea că „ar fi bine să aibă loc și la noi astfel de acțiuni protestatare, pentru a atrage atenția factorilor de conducere asupra necesității îmbunătățirii radicale a desfacerii produselor alimentare către populație”³.

Starea de spirit a majorității locuitorilor din zonă era oricum aproape explozivă. Lipsurile cronice și generalizate în aprovizionarea cu produse alimentare, bunuri de larg consum și medicamente, frigul din locuințe și de la locul de muncă, întreruperile zilnice ale furnizării energiei electrice, raționalizarea consumului de gaz metan, restricțiile privind circulația autoturismelor și cumpărarea benzinei etc. și-au pus amprenta asupra psihicului populației, care practic ajunsese la capătul răbdării și aștepta o simplă scânteie pentru a răbufni. Tocmai de aceea, declanșarea revoluției la Timișoara a fost urmată de mișcări similare de revoltă la Cugir și Alba Iulia, unde mase mari de oameni au ieșit în stradă înaintea căderii lui Ceaușescu. Și tot așa credem că se explică și violența la care s-au dat unii revoluționari față de angajații organelor de represiune, precum a fost cazul la Cugir, un oraș muncitoresc, unde – după cum am văzut – muncitorii au încercat să-și exprime protestele în mod constant încă din 1977.

Concluzii

Cazurile de încercări de protest prezentate conduc către o concluzie evidentă, aceea că starea de spirit a locuitorilor județului Alba s-a acutizat continuu începând din 1977, în strânsă legătură cu deteriorarea nivelului de trai. De la o populație

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, ff. 58-59.

2. *Ibidem*, f. 59.

3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 147.

dacă nu favorabilă regimului comunist, cel puțin acomodată cu el (referindu-ne desigur la marea masă a locuitorilor), s-a ajuns, la sfârșitul anilor '80, la situația în care frustrarea și revolta erau exprimate deschis. Dacă la începutul deceniului nouă oamenii își mai permiteau să fie autoironici și să spună bancuri cu teme politice, peste doar câțiva ani acestea dispar, fiind înlocuite cu injuriile la adresa regimului, dar mai ales a lui Nicolae Ceaușescu și a familiei acestuia. Oamenii conștientizau foarte bine că „geniul Carpaților” era principalul vinovat pentru foamea, frigul și condițiile mizerabile de viață și de muncă în care erau nevoiți să trăiască.

În județul Alba nu au apărut disidenți de amploare națională, una dintre cauzele principale fiind faptul că nu exista o masă mare de intelectuali de vârf, lipsind universități, teatre sau institute de cercetare (cea mai importantă instituție cultural-științifică din județ era practic Muzeul Unirii). După cum se poate observa și din exemplele prezentate, imensa majoritate a persoanelor care au încercat să-și exprime protestul a fost formată din simpli muncitori, cărora le-au urmat – ca pondere – țărani și pensionarii și un număr deloc de neglijat de ingineri și profesori. Aceasta explică, în opinia noastră, și tipologia formelor de protest din județul Alba, care nu depășește nivelul încercărilor de grevă. Oamenii se chinuiau să găsească o minimă rezolvare a nevoilor lor primare (mâncare, căldură, bunuri de consum), astfel încât nu mai aveau energia mentală necesară pentru a susține și revendicări din gama libertăților.

În județul Alba, în anii '80, regimul comunist a fost contestat cu preponderență de muncitori și țărani, așadar exact de acele categorii în numele cărora PCR pretindea că guvernează țara. Reținem și faptul că imensa majoritate a persoanelor ce au încercat să protesteze împotriva regimului erau membri PCR sau UTC, ceea ce demonstrează încă o dată că aderența de masă a partidului era pur formală, iar prăpastia dintre nevoile populației și modul în care Ceaușescu vedea „binele popoului” atestă tocmai dictatura instituită de regimul comunist.

După cum am văzut, Securitatea a intervenit în toate cazurile în care locuitorii județului au încercat să-și exprime protestul. Măsurile represive luate au fost preponderent avertizări, cărora li s-au adăugat atenționări, punerea în discuția colectivelor de oameni ai muncii și influențări pozitive. Este vorba așadar de măsuri represive de tip preventiv, de o duritate redusă, Securitatea încercând să preîntâmpine apariția unor forme de protest mult mai virulente, cum a fost, spre exemplu, revolta muncitorilor din Brașov. Ele se vor dovedi însă foarte eficiente, întrucât, cu foarte rare excepții, toate persoanele în cauză și-au recunoscut „vina”, au semnat declarații prin care se angajau să nu mai comită fapte de natura respectivă și apoi nu au mai ridicat probleme regimului. Amplitudinea mult mai scăzută a protestelor (atât în ceea ce privește conținutul critic, cât și al difuzării în rândul unor mase mai mari de oameni) și mai ales lipsa lor de continuitate au făcut să

nu fie necesară aplicarea unor măsuri mai aspre (trimiterea în instanță, arestarea, internarea în instituții neuropsihiatrice, interzicerea părăsirii domiciliului etc.), care au fost luate în cazul majorității disidenților cunoscuți ai României și participanților la revoltele muncitorești deschise. Nu în ultimul rând, utilizarea unor metode cu o mai mare încărcătură represivă ar fi fost și ilegală, întrucât în cvasimajoritatea cazurilor persoanele respective nu puteau fi acuzate de încălcarea nici uneia dintre legile României. Cu atât mai mult cu cât s-au înregistrat eșecuri chiar și atunci când s-a încercat punerea în discuția colectivelor de oameni ai muncii prin folosirea unor pretexte privind comiterea unor abateri de la lege.

Succesul metodelor preventive aplicate de Securitatea din I.J. Alba față de persoanele ce încercau să-și exprime protestul față de regim se datorează în parte temerii celor în cauză de a-și pierde locul de muncă. Și tot din acest motiv, nu avem nici solidarizări cu protestatarii, o altă cauză pentru care aceștia sunt reduși la tăcere. După cum s-a văzut din exemplele oferite – sudorul Vasile Iancu și profesoara Mariana Vintilă –, atunci când măsurile preventive eșuau, se trecea la desfacerea contractelor de muncă. De altfel, aplicarea măsurilor represive consta deseori doar în avizarea celor în cauză că își vor pierde locul de muncă dacă se vor menține pe aceeași poziție. Așa se explică și prezența cel puțin a unui membru al conducerii unității economice în timpul tuturor avertizărilor ce nu erau efectuate la sediul Securității. Iar stresul suplimentar de a-și căuta un nou loc de muncă, care uneori era imposibil de obținut în localitatea de domiciliu (inginerul Nicolae Cleja a fost trimis în Aiud, ca și cum în Alba Iulia n-ar fi fost nici o fabrică), era exact ceea ce nu-și dorea nici o persoană în anii '80, când singura preocupare era aceea de a reuși să cumpere produsele alimentare și de larg consum necesare traiului.

Notabile sunt și măsurile represive luate față de tineri, inclusiv asupra unor elevi de 15 ani. Securitatea a reacționat astfel cu fermitate la un fenomen nou-apărut în anii '80: numeroasele grupuri de tineri care se adunau pentru a asculta Europa Liberă, prilej cu care și comentau știrile audiate. Aparent, duritatea metodelor utilizate a fost mai redusă (atenționări, puneri în discuția corpului profesoral etc.), dar trebuie s-o raportăm la faptul că personalitatea elevilor era încă în formare, contactul uneori brutal cu Securitatea fiind greu de crezut că nu a lăsat urme asupra psihicului acestora. În fapt, instituția represivă chiar asta și urmărea, inducerea fricii de la o vârstă cât mai fragedă, tinerii primind astfel o „lecție” pentru viitor prin care să înțeleagă care vor fi consecințele încălcării „normelor conviețuirii socialiste”.

Un alt aspect ce reiese din rapoartele Securității este faptul că aproape întotdeauna erau transmise și organelor județene și locale de partid informații concrete referitoare la măsurile represive luate. Totodată, nu de puține ori, avertizările erau făcute în prezența secretarului organizației de partid din unitatea economică în care muncea persoana asupra căreia se lua măsura. De asemenea, Securitatea a

informat organele de partid și referitor la disfuncționalitățile din ce în ce mai extinse și mai grave care existau în județ în ceea ce privește aprovizionarea cu alimente ori alte aspecte ale degradării acute a condițiilor de trai. Prin urmare, dacă adăugăm și rapoartele foarte numeroase către CID și unitățile centrale, nu credem că se poate susține teza conform căreia conducerea regimului nu cunoștea care era situația reală din țară sau că ar fi fost străină de metodele utilizate de Securitate pentru a menține populația nemulțumită sub control.